

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Koululaisten Pikkugalleria oppimisympäristönä

Goes renessanssi & barokki -näyttelyn ja opastusten toimivuus

Hanna Nyman

Kulttuurituotannon koulutusohjelma aikuiskoulutus (90–120 op)

toukokuu / 2010

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU
Kulttuurituotannon koulutusohjelma aikuiskoulutus 90 – 120 op

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Hanna Nyman	Sivumäärä 64+3
Työn nimi Koululaisten Pikkugalleria oppimisympäristönä – Goes renessanssi & barokki -näyttelyn ja opastusten toimivuus	
Ohjaava opettaja Arto Lindholm ja Jyrki Simovaara	
Työn tilaaja Vantaan kaupungin kulttuuripalvelut	
Tiivistelmä <i>Tutkimuksen tavoitteena</i> on selvittää Vantaan kaupungin kulttuuripalveluiden Koululaisten Pikkugallerian kuvataidenäyttelyn ja opastusten toimivuutta oppimisympäristönä perusopetuksen opetusryhmille ja tarjota ehdotuksia näyttelyn toimivuuden kehittämiseksi. Tutkimuksen kohteena on syksyllä 2009 Vantaan Lasten Taidetaloissa Pessissä ja Toteemissa järjestetty kuvataiteilija Jaana Suorsan näyttely <i>Goes renessanssi & barokki</i> . <i>Tutkimusmenetelminä</i> ovat Koululaisten Pikkugallerian näyttelyoppaiden, kuvataideopettajan ja opetus-toimensuunnittelijan avoimet teemahaastattelut ja näyttelyopastusten havainnointi. Näyttelyoppaiden haastatteluiden ja opastusten havainnoinnin perusteella Koululaisten Pikkugallerian näyttelyiden ja opastusten tuottaminen vaatii tulevaisuudessa kehittämistä, jotta näyttely ja näyttelyopastukset palvelisivat nykyistä paremmin kouluja lapsilähtöisenä ja elämyksiä tarjoavana oppimisympäristönä. Tärkeää olisi myös näyttelyn suunnittelutyöryhmän perustaminen kulttuurituottajan työn tueksi sekä oppaiden koulutuksen lisääminen. Tutkimuksessa kävi ilmi, että perusopetuksen oppiaineiden integroiminen näyttelyopastukseen ja taidenäyttelyn sisältöihin ei ole helppoa. Integroiminen vaatii oppailta syvempää perehtymistä eri oppiaineiden tavoitteisiin ja sisältöihin eri luokka-asteilla. Sitä vastoin näyttelyn integroiminen perusopetuksen aihekokonaisuuksiin ihmisenä kasvaminen ja kansainvälisyys lisäisivät toimivuutta ja dialogi voisi toimia paremmin. Haastatteluiden perusteella, opastuksen tulisi sisältää oppilaille oman taiteellisen työskentelyn mahdollisuus esimerkiksi työpajan muodossa. Teemaopastukset, joihin sisältyy liikeimprovisaatiota ja draamaa, toimivat lapsilähtöisyyden ja elämyksellisyyden näkökulmasta parhaiten erityisoppilaille ja niiden sisällöllinen kehittäminen on tärkeää. Koululaisten Pikkugallerian kehittäminen on ajankohtaista, sillä Vantaan esi- ja perusopetuksen luovuus- ja kulttuurikasvatussuunnitelma päivitetään lähitulevaisuudessa. Suunnitelman tarkoitus on perusopetuksen opetussuunnitelman liitteenä ohjata kouluja käyttämään Koululaisten Pikkugalleriaa nykytaiteen oppimisympäristönä. Toivon, että toiminnallisesta opinnäytetyöstäni on apua Vantaan kaupungin kulttuuripalveluille kouluille suunnatun taidekasvatuksen tuottamisessa ja kehittämisessä sekä kulttuuriopetussuunnitelman päivittämisessä.	
Asiasanat taidekasvatus, kulttuurikasvatus, lastenkulttuuri, oppimisympäristö, dialogi, elämys	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Cultural production and management degree programme

ABSTRACT

Author Hanna Nyman	Number of Pages 64 +3
Title The Schoolchildren Gallery as a learning environment	
Supervisor Arto Lindholm and Jyrki Simovaara	
Subscriber Cultural Services the City of Vantaa	
Abstract <p><i>The aim of the study</i> is to explore The Schoolchildren Gallery and to offer suggestions for developing the functionality of the exhibition as a learning environment for the teaching groups of comprehensive schools. The subject of the study is the autumn 2009 exhibition by the visual artist Jaana Suorsa, "Goes Renaissance & Baroque", organized at the Vantaa Children's Art Centres Pessi and Toteemi.</p> <p><i>The research methods</i> were employed open theme interviews of the exhibition guides of the gallery, visual art teacher's and the educational planner City of Vantaa as well as observation of exhibition guidance. On the basis of the observation of the exhibition guides, interviews, and guidance it appears that the production of gallery will require development in the future so that the exhibition and guidance are more suitable for children and offer better experiences of the learning environment than at present. It would be important to help the planning team of the exhibition to support the culture producer's work and to develop the guides' education.</p> <p>In the study it appeared, that it is not easy to integrate of the subjects of the basic teaching to the exhibition guidance and to the contents of exhibition. The integration of the subjects requires the guides' studying more deeply about the objectives and contents of different grades. Integrating the exhibition into the thematic subjects of the basic teaching would add functionality and the dialogue could function better. On the basis of the interviews, it appears that guidance ought to contain the possibility for children to their own artistic activity, for example, in the form of a workshop. Theme guidance, in which improvisation and drama are included, operate best from the point of view of the childs and the experience of special pupils and it is important to further develop content for them.</p> <p>The Schoolchildren Gallery development is timely, because comprehensive schools creativity and cultural education plan will be updated in the near future. I hope that the operating thesis helps the Cultural Services City of Vantaa in the production of exhibitions and the development art education for the schools.</p>	
Keywords art education, cultural education, children's culture, learning nvironment, dialogue, experience	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	5
3. TUTKIMUSMENETELMÄT	7
3.1 Havainnointi	7
3.2 Haastattelu	9
3.3 Muut tutkimusmenetelmät	11
4. TUTKIMUKSEN KÄSITTEET	12
4.1 Oppimisympäristö	12
4.2 Oppiaineintegraatio ja aihekokonaisuudet	14
4.3 Dialogi	15
4.4 Lapsilähtöisyys	16
5. GOES RENESSANSSI & BAROKKI – NÄYTTELYN TUOTTAMISPROSESSI	17
5.1 Koululaisten Pikkugallerian taustaa	17
5.2 Taitelijan ja näyttelykokonaisuuden valinta	18
5.3 Näyttelyn oheisohjelman suunnittelu ja toteutus	20
5.4 Yleisökasvatusohjeiden laatiminen	21
5.5 Goes renessanssi & barokki -näyttelykokonaisuus	22
5.6 Näyttelyn rakentaminen Pessiin ja Toteemiin	22
5.7 Lasten Taidetalo Pessi ja Toteemi näyttelytiloina	23
5.8 Näyttelyoppaiden koulutus ja avajaiset	24
6. NÄYTTELYOPASTUKSET	25
6.1 Keskusteluopastukset	26
6.2 Aikamatkalle keskusteluoppaan kanssa	27
6.3 Keskusteluopastuksen toimivuuden tarkastelu	29
6.4 Teemaopastukset	34
6.5 MUOTOKUVA ELÄÄ! – draamaopastus	35
6.6 Draamaopastuksen toimivuuden tarkastelu	37
6.7 Galleria-ketun matkassa liikeimprovisaatio -opastus	42
6.8 Galleria-ketun matkassa	42
6.9 Liikeimprovisaatio – opastuksen toimivuuden tarkastelu	45
7. KEHITTÄMISEHDOTUKSIA NÄYTTELYN JA OPASTUSTEN TOIMIVUUTEEN	47
7.1 Miksi Pikkugalleriaa oppimisympäristönä tulisi kehittää?	48
7.2 Kehittämisehdotuksia	49
8. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	60
9. LOPPUSANAT	61
LÄHTEET	63
LIITTEET	65

1. JOHDANTO

Nykytaide herättää meissä usein hämmennystä ja kysymyksiä, mutta samalla se tarjoaa oivaltamisen iloa, haastaa vuoropuheluun ja yllättää monipuolisuudellaan. Erityisesti se antaa mahdollisuuden nähdä monet asiat ja ilmiöt erilaisesta näkökulmasta ja laajentaa siten käsitystämme aikamme todellisuudesta. Nykytaiteeseen liittyy aina myös muutos; se ottaa usein vaikutteita aikamme uusista virtauksista ja toimii muuttuvan yhteiskunnan peilinä. Siksi sen välityksellä voimme oppia luovia ongelmanratkaisutapoja ja -malleja. Kohtaamiset nykytaiteen kanssa ovat ensiarvoisen tärkeitä myös lapsille ja nuorille, sillä niissä mahdollistuvat luontevasti luova tapa oppia ja kasvaa ihmisenä. Taidemuseoita ja gallerioita pitäisi käyttää nykyistä enemmän koulun ulkopuolisina oppimisympäristöinä ja nykytaidetta opetusvälineenä, sillä ne tuovat arvokkaan lisän eri oppiaineiden ja aihekokonaisuuden sisältöihin.

Vantaan kaupungin kulttuuripalveluiden lastenkulttuuriyksikkö tuottaa syksyisin Lasten Taidetalo Pessiin ja Toteemiin Koululaisten Pikkugallerian. Sen tarkoitus on toimia kuukauden ajan korkeatasoisen kotimaisen nykytaiteen kohtaamispaikkana lapsille ja nuorille. Ilahduttavaa on, että vantaalaiset koulujen opettajat ovat löytäneet Pikkugallerian ja sen opastukset koulun ulkopuolisena oppimisympäristönä, joka rikastuttaa koulun opetus- ja kasvatustehtävää. Tämä tarve luo kuitenkin paineita tuottaa laadullisesti korkeatasoisia taidenäyttelyitä ja taidekasvatuksen sisältöjä muuttuvan koulumaailman tarpeisiin. Näyttelyiden ja opastusten kehittäminen on ajankohtaista, koska valtakunnallisessa perusopetussuunnitelmassa taideaineiden tuntimäärä on vähäinen ja vielä ei ole tiedossa lisätäänkö tuntimäärää nykyisestä kun valtakunnallinen opetussuunnitelma uudistetaan. Tämän johdosta Pikkugallerian nykytaiteen näyttelyiden, keskusteluopastusten ja uusien toiminnallisten teemaopastusten kehittäminen on tarpeellista, jotta ne olisivat jatkossakin varteenotettava oppimisympäristö, missä näyttelyn tarjoamat teemat ja sisällöt integroituisivat luontevasti koulumaailmaan.

Tutkimukseni kohteena on taiteilija Jaana Suorsan Goes renessanssi & barokki-kuvataidenäyttely, joka tuotettiin Vantaalla 14.9.–25.9.2009 Lasten Taidetalo Pessissä Tikkurilassa ja 28.9.–9.10.2009 Lasten Taidetalo Toteemissa Myyrmäessä. Näyt-

tely koostui taitelija Jaana Suorsan kettuaiheisista maalauksista, jotka pohjautuivat renessanssin ja barokin aikakausien mestarimaalareiden keskeisimpiin teoksiin. Lisäksi näyttelyssä oli Suorsan tekemiä renessanssin ja barokin aikakausien tyyliin puettuja kettuhahmoisia nukkeja. Opinnäytetyön aikana toimin Vantaan kaupungin kulttuuripalveluiden lastenkulttuuriyksikössä kulttuurituottajana. Työhöni kuului Goes renessanssi & barokki -näyttelyn ja oheisohjelman tuottaminen sekä oppaiden palkkaus ja työtehtävien koordinointi. Näyttelykokonaisuus oli osa opetusministeriön rahoittaman Taikalamppu -projektin kouluille suunnattua taideohjelmaa Vantaalla.

Toiminnallisen opinnäytetyöni tavoitteena on ymmärtää, miten Koululaisten Pikkugallerian nykytaiteen näyttely ja opastukset toimivat oppimisympäristönä ja miten niiden sisällöllistä toimivuutta voisi kehittää. Opinnäytetyö jakautuu kahteen osaan; näyttelyn tuottamisprosessin ja näyttelyopastusten kuvaukseen sekä opastusten toimivuuden tarkasteluun ja kehittämis ehdotuksiin. Tarkastelen tutkimuksessa Jaana Suorsan näyttelyä ja opastuksia kulttuurituottajan ja näyttelyoppaiden näkökulmasta sekä koulumaailman käyttämien käsitteiden kautta. Mukana tutkimuksessa on neljä eri käsitettä; oppimisympäristö, oppiaineintegrointi /aihekokonaisuudet, dialogi ja lapsilähtöisyys. Pikkugallerian näyttelyn toimivuuden tarkastelussa ja kehittämis ehdotuksissa painottuvat erityisesti näyttelyoppaiden haastatteluista kootut mielipiteet opastuksista ja näyttelykonseptista.

2. TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Rajasin tutkimuksen koskemaan vain näyttelyn opastuksia, koska ne ovat määrällisesti suurin tarjottava kulttuurinen palvelutuote kouluille ja siten tärkein osa näyttelykonseptin kehittämistä. Halusin tuoda esille oppaiden laaja-alaisen ammattitaidon ja taidekasvatuksellisen työkokemuksen, koska uskoin sillä olevan ratkaiseva merkitys kehittämisessä. Tästä syystä, tutkimus pohjautui pitkälti oppaiden haastatteluun. Opas ei ole vain merkittävä linkki taideteoksen ja oppilaan kohtaamisessa vaan laadukas opastuskokemus jää niin opettajan kuin oppilaan muistiin. Opas antaa ”kasvot” Koululaisten Pikkugallerialle ja sen toimivuudelle. Huono opastus muistetaan, vaikka näyttely olisi taiteellisesti korkeatasoinen ja lapsilähtöisesti toteutettu.

Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa oli vaikeinta löytää tapa, millä keinoin toimivuutta voisi tutkia. Lopulta päädyin siihen, että aihetta olisi hyvä lähestyä sittenkin palvelun käyttäjästä eli koulusta käsin. Perehtyessäni perusopetuksen valtakunnalliseen opetussuunnitelmaan, ymmärsin että voisin tarkastella toimivuutta opetussuunnitelmasta ja koulumaailmasta löytyvien käsitteiden kautta. Valitsin mukaan neljä käsitettä, jotka ovat oppimisympäristö, oppiaineintegraatio /aihekokonaisuudet, dialogi ja lapsilähtöisyys. Käsitteet olivat minulle niminä tuttuja, mutta niiden sisällölliset merkitykset tuntemattomia.

Käsitteiden kautta johdin kolme tarkentavaa tutkimuskysymystä, joilla hain vastausta näyttelyn ja opastusten toimivuuteen oppimisympäristönä:

- Syntyykö näyttelyopastuksessa dialogi oppaan ja oppilaan tai taideteoksen ja oppilaan välille?
 - mitkä ovat mahdolliset esteet dialogin syntymiselle?
- Toteutuuko näyttelyssä ja opastuksissa lapsilähtöisyys?
- miten opastus integroituu eri oppiaineisiin tai aihekokonaisuuksiin? Onko se tarpeellista?

3. TUTKIMUSMENETELMÄT

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkimuskäytännöt ovat väljemmät kuin puhtaasti tutkimuksellisessa, vaikka samoja tiedonkeruumenetelmiä sovelletaankin molemmissa. Tulosten analysoinnissa ei välttämättä aineistoa käydä tarkasti ja perusteellisesti läpi. Aineistot, kuten haastattelut voivat olla suuntaa antavia. Konsultoivat haastattelut voivat olla tärkeimmät tietolähteet tutkimusaiheen analysoinnissa (Vilkkä & Airaksinen 2003, 58–63.)

3.1 Havainnointi

Havainnointi soveltuu erittäin hyvin kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen menetelmäksi kun tutkitaan vuorovaikutusta ja tilanteita, jotka voivat nopeasti muuttua.

Vaarana voi kuitenkin olla, että tutkija häiritsee tutkimustilannetta läsnäolollaan. Havainnointi voi olla systemaattisesti ja tarkasti jäsenelty tilanne, jossa tutkija on ulkopuolinen tarkkailija. Tällöin havainnointi tehdään usein laboratoriossa tai tutkimus- huoneessa. Toimintaan mukautuvassa eli osallistuvassa havainnoinnissa tutkijan rooli on pikemminkin tarkkailtavan ryhmän jäsen, joka osallistuu toimintaan tutkittavien ehdoilla. Osallistuvassa havainnoinnissa osallistumisen aste voi vaihdella. Täydellisessä osallistumisessa tutkija pyrkii ryhmän jäseneksi kun taas osallistuvan havainnoijan roolissa tutkija tekee tutkittaville selväksi olevansa havaintojen tekijä. Tutkijan tulee kuitenkin muistaa pitää erillään havainnot ja oma tulkintansa niistä (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 1998, 209–214.)

Saadakseni tietoa Pikkugallerian näyttelytilan ja näyttelyopastusten sisällöllisestä toimivuudesta, sekä oppaiden ja koululaisten välisestä kohtaamisesta opastustilanteissa, suoritin osallistuvaa havainnointia Lasten Taidetalo Pessissä ja Toteemissa. Opaskierrosten havainnot kirjasin näyttelytilassa opastuskierroksen aikana. Ilmoitin jokaiselle oppaalle aina etukäteen osallistuvani tarkkailijana opastukseen. Opettajalle ilmoitin vasta kierroksen alussa osallistuvani mukaan havainnoijana. Havainnot tein, joko kiertäen ryhmän mukana, toimimalla itse oppaana tai istuen ja tarkkaillen opastustilannetta näyttelytilassa. Osallistuvan havainnoin kautta hankin eri opastusten ja näyttelyn toimivuuden kehittämiseen tarvittavaa tietoa. Pyrin olemaan mahdollisimman objektiivinen. Tilanteessa auttoi se, että jokainen havainnoitava ryhmä vieraili opastuksessa vain kerran. Myös oppilaat ja opettajat olivat minulle tuntemattomia. Valitsin ryhmät siten, että ne edustivat eri-ikäisiä koululaisia ja eri kouluja. Olen tutkimuksessani jättänyt tietoisesti opettajat, koulut ja oppilaat anonyymeiksi, jotta heitä ei voisi tunnistaa.

Toimin itse näyttelyssä oppaana liikeimprovisaatioon pohjautuvissa teemaopastuksissa, joten havainnoin myös oman työni kautta toimivuutta. Havainnoin ensisijaisesti Lasten Taidetalo Pessin opastuksia, koska olin samassa talossa töissä. Taidetalo Toteemin havainnot pohjautuvat omaan opastuskokemukseeni liikeimprovisaatio-opastuksista ja jäävät vähemmälle huomiolle tässä tutkimuksessa. Havainnointimateriaalia keräsin 12 perusopetuksen oppilasryhmältä. Ryhmistä 8 oli teemaopastuksia ja 4 keskustelullisia opastuksia. Ryhmät valitsin omaan työaikatauluuni soveltuviksi, kuitenkin niin että ne edustivat eri-ikäisiä lapsia eri vantaalaisista kouluista.

Koska tutkimukseni tavoitteena oli toimivuuden analysointi ennalta valittujen käsitteiden kautta, määritin ennakkoon havainnoitavat seikat:

- Oppilasryhmän saapuminen Taidetaloon: kuinka näyttelyopas ja luokka kohtaavat >tilanne, ryhmäytyminen ja ryhmän koko, oppilaiden ikä
- Oppaan näyttelyopastuksen aloitustapa
- Opastustilanteen sisältö, opastuksen eteneminen ja oppilaiden käytös näyttelytilassa
- dialogi oppaan ja oppilaiden välillä
- dialogi oppilaan ja taideteosten välillä
- mitä ongelmia opastuksen aikana esiintyy liittyen oppimisympäristöön
- opastuksen kesto
- opastuksen ilmapiiri ja lopetus,
- ryhmän opettajan rooli opastuksen aikana

3.2 Haastattelu

Haastattelu valitaan tutkimusmenetelmäksi kun halutaan nostaa ihminen subjektiksi tutkimustilanteessa ja hänelle annetaan aktiivinen mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita. Tutkittavan aiheen kannalta halutaan usein selventää ja syventää asioita sekä sijoittaa tulos laajempaan kokonaisuuteen. Haastattelija voi myös tarkentaa ja esittää lisäkysymyksiä tilanteen mukaan sekä tavoittaa haastateltavan myöhemmin jos aineisto vaatii lisäselvitystä tai seurantatutkimusta. Haastattelu on tavallisesti jaoteltu eri lajeihin sen mukaan, kuinka strukturoitu haastattelu on ja miten muodollinen haastattelutilanteesta luodaan. Tutkimushaastattelut jaetaan kolmeen eri ryhmään: strukturoitu eli lomakehaastattelu, teemahaastattelu ja avoin haastattelu (Hirsijärvi & Remes & Sajavaara 1998, 203–206.)

Käytin tutkimuksen haastatteluissa menetelmänä teemahaastattelua, joka on avoimen- ja lomakehaastattelun välimuoto. Laadin ennakkoon haastatteluihin tarkan teemallisen kysymysrunгон, joka nojasi osittain opastuksissa tekemiini havaintoihin ja valitsemiini käsitteisiin. Kysymykset jakoutuivat kolmeen osa-alueeseen; oppaan

henkilöhistoriaan ja työnkuvaan, Pikkugallerian näyttelyn toimivuuteen (käsitteet) ja näyttelyn kehittämiseen sekä taidekasvatuksen merkityksen tarkasteluun (LIITE 3).

Valitsin haastateltaviksi neljä Koululaisten Pikkugallerian näyttelyopasta, koska he olivat kuva- ja taidekasvatuksen ammattilaisia. Heidän kokemuksensa, näkökulmansa ja toimiminen tärkeimpänä linkkinä oppilaan ja taideteoksen kohtaamisessa antoivat laadullisesti parhainta tietoa kehittämistyöhön ja toimivuuden sisällölliseen arviointiin. Oppaat käyttivät toimistoani taukotilana, jolloin pystyin myös avoimesti keskustelemaan opastuksiin liittyvistä asioista ja saamaan palautetta näyttelyssä vieraillevista ryhmistä.

Lisäksi olen haastatellut perusopetuksen kuvataideopettajaa saadakseni koulun kuvataideopetuksen näkökulman mukaan ja Vantaan kaupungin opetustoimensuunnittelijaa, jolla on ajankohtaisin tieto opetussuunnitelmien valtakunnallisista sisällöistä ja näkemys aihekokonaisuuksien toteutumisesta perusopetuksessa. Olen myös keskustellut puhelimitse Vantaan kuvataidekoulun johtavan kuvataideopettajan kanssa näyttelyiden kehittämisestä kuvataiteen perusopetuksen näkökulmasta.

Tein neljä haastattelua yksilöhaastatteluina Taidetalo Pessin grafiikanluokassa joulukuun 2009 aikana. Näyttelyn loppumisesta oli kulunut kaksi kuukautta, mutta olin sen aikana sopinut oppaiden kanssa, että tulen haastattelemaan heidät vasta joulukuussa. Haastatteluihin otin mukaan näyttelyn painettua kuva- ja tekstimateriaalia, jotta se helpottaisi muistamista. Haastateltavat pitivät haastatteluiden suorittamista jälkikäteen erittäin positiivisena, koska parin kuukauden viive antoi etäisyyttä tarkastella omaa työtä ja näyttelyä objektiivisemmin.

Nauhoitin haastattelut sanelulaitteella ja litteroin ne joulukuun aikana tekstimuotoon. Yhden haastattelun tein puhelimitse helmikuussa 2010. Puhelinhaastattelun tein kaitintoiminnon avulla samalla litteroiden suoraan haastateltavan vastaukset tietokoneella. Tekniikan johdosta lähetin valmiit kysymykset kaksi päivää ennen haastateltavalle sähköpostilla. Yhden haastattelusta tein avoimena keskusteluna käsin kirjaamalla haastattelun aikana. Litteroituna haastattelusta tuli yli kaksikymmentä sivua tiivistä tekstiä. Litterointi oli yllättävän hidasta ja työlästä kun haastateltavat innostuivat pohtimaan asioita laajasti ja kysyttäviä osa-alueita oli useita.

Luokittelin haastatteluaineiston tutkimuskäsitteisiin tietoa antavien vastausten mukaan. Käsitteet eivät olleet oppaille tuttuja, joten jouduin haastattelutilanteessa selvittämään, mitä niillä tarkoitetaan. Tämä mahdollisti toisaalta uuden näkökulman ja suunnittelemattomien, subjektiivisen vastausten saannin haastateltavilta. Toisaalta haastattelujen kesto venähti suunnitellusta 30 minuutista yli tunnin kestoisiin pohtiviin keskusteluihin, jotka olivat kuitenkin erittäin hedelmällisiä kehittämistyön kannalta. Tiedostin myös, että tutkimukseen valitsemani käsitteet olivat minulle itsellenikin vielä epäselviä. Olin väärässä olettaessani, että näyttelyn oppailla olisi parempi tai selvempi kuva tutkimuksessa käytettävien käsitteiden sisällöistä. Haastatteluita käytän analysoidessani tutkimuksessa havainnointiini pohjautuvia näyttelyopastuksia ja esittäessäni Koululaisten Pikkugallerian kehittämisehdotuksia.

3.3 Muut tutkimusmenetelmät

Lasten Taidetalo Pessin Koululaisten Pikkugalleriassa vierailevien oppilasryhmien opettajat varasivat opastukset kauttani joko puhelimitse tai sähköpostilla. Ennakkovarausten yhteydessä pystyin avoimesti keskustelemaan opettajien kanssa näyttelyssä vierailun motiiveista ja mahdollisuudesta integroida vierailu eri oppiaineisiin. Lisäksi näyttelyyn osallistuvilta opettajilta kerättiin asiakaspalautteita erillisellä palautelomakkeella. Palautelomake oli vapaasti jaossa näyttelyssä. Asiallisesti täytettyjä lomakkeita palautui vain 18 kpl. Hylättyjä lomakkeita ei palautunut. Lisäksi järjestin oppaille näyttelyn taitelijan Jaana Suorsan vetämän ryhmäkoulutuksen Pessissä ennen näyttelyn avautumista yleisölle. Koulutustilaisuudessa keskustelin avoimesti kaikkien oppaiden kanssa näyttelyn sisällöistä ja oppaana toimimiseen liittyvistä asioista.

3.4 Aiheen rajaus

Olen rajannut tutkimuksen koskemaan vain perusopetuksen 1.–9.-luokille suunnattuja näyttelyopastuksia. Kohderyhmänä esikoululaiset, maahanmuuttajataustaisten oppilaiden valmistavat luokat, lukiolaiset ja 2.asteen opiskelijat on rajattu pois, koska en niitä havainnoinut. Tutkimuksessa ei ole mukana muu Goes renessanssi & barokki -näyttelyn ympärille tuotettu oheisohjelma; työpajat, kulttuuriyhdysohjelmat ja tapaaminen ja Hiomaton helmi -barokin kulttuurikurssi. Mukana tutkimuksessa on myös näyt-

telyn tuottamisen prosessikuvaus, josta käy ilmi, mitä eri vaihteita näyttelyn tuottamiseen kuului.

4. TUTKIMUKSEN KÄSITTEET

Päädyn soveltamaan näyttelyn ja opastusten toimivuuden selvittämiseksi neljää käsitettä, jotka mielestäni sopivat parhaiten Pikkugallerian oppimisympäristön tarkasteluun.

4.1 Oppimisympäristö

Oppimisympäristö käsite johdetaan englanninkielisestä ”learning environment” -termistä. Käsite on ollut käytössä jo 1930 -luvulta alkaen, jolloin se keskittyi lähinnä luokahuoneopetuksen tarkasteluun. Myöhemmin, 1960-luvulla käsitettä on sovellettu kuvaamaan lähinnä aikuiskoulutuksen fyysistä oppimisympäristöä. Tieto- ja viestintätekniikan kehittyessä opetuskäytössä 1980-luvulta alkaen, on termi tullut esille erityisesti virtuaalisten ja verkkopohjaisten oppimisympäristöjen muodossa (Manninen, Burman, Koivunen, Kuittinen, Luukannel, Passi & Särkkä 2007,15)

Suomessa on yleisesti muodostunut oppimisympäristöstä määritelmä:

”Oppimisympäristö on paikka, tila, yhteisö tai toimintakäytäntö, jonka tarkoitus on tukea oppimista.” (Manninen & Pesonen, 1997).

Oppimisympäristön käyttötavat voidaan jaotella myös viiteen eri näkökulmaan, jotka ovat joskus osittain päällekkäisiä:

Fyysinen

oppimisympäristöä tarkastellaan tilana ja rakennuksena, taustateorianaa toimii tällöin arkkitehtuuri ja tilasuunnittelu

Sosiaalinen

oppimisympäristöä tarkastellaan vuorovaikutuksena, teoriapohjan tarjoaa sosiaalipsykologia, ryhmäprosessit ja kommunikaatio

Tekninen

oppimisympäristöä tarkastellaan opetusteknologian näkökulmasta, viitekehyksenä on tieto- ja viestintäteknikka opetuksessa

Paikallinen

oppimisympäristöä tarkastellaan paikkoina ja alueina, oppimisen tiloina nähdään koulun ulkopuoliset paikat kuten ”oikea maailma”; työpaikat, luonto ja kaupunki

Didaktinen

oppimisympäristöä tarkastellaan oppimista tukevan ympäristön näkökulmasta, jolloin keskiössä ovat erilaiset oppimateriaalit, oppimisen tuki ja didaktiset ja pedagogiset haasteet yleensä.” (Manninen & Burman, ym. 2007, 36).

Opetushallituksen mukaan oppimisympäristöllä tarkoitetaan oppimiseen liittyvää fyysistä ympäristöä; koulurakennusta, eri tiloja, opetusvälineitä, oppimateriaalia sekä myös muuta ympäristöä kuten luontoa. Oppimisympäristön varustuksen tulee tukea oppilaan kehittymistä ja myös esteettisyyden vaatimus suunnittelussa tulisi huomioida. Käsite ei tarkoita vain fyysistä ympäristöä vaan myös psyykinen ja sosiaalinen oppimisen näkökulma tulee toteutua. Tavoitteena on, että opettajan ja oppilaan sekä myös oppilaiden välinen vuorovaikutus tapahtuisi myönteisessä ilmapiirissä. Oppimisympäristön tulisi tarjota oppilaalle haasteita kehittää luovuutta, aktiivisuutta ja oppimismotivaatiota. Monipuolisen oppimisympäristön kautta avautuu oppilaalle uusia mahdollisuuksia ymmärtää myös kulttuuria sen sisältämiä merkityksiä (Opetushallitus 2004,16).

Valtakunnallisessa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on leikki oppimisympäristönä mainittu muutaman kerran opetusmenetelmien ja työtapojen yhteydessä:

”Opetuksessa tulee käyttää oppiaineelle ominaisia menetelmiä ja monipuolisia työtapoja, joiden avulla tuetaan ja ohjataan oppilaan oppimista. Työtapojen tehtävänä on kehittää oppimisen, ajattelun ja ongelmanratkaisun taitoja sekä aktiivista osallistumista. Työtapojen tulee edistää tieto- ja viestintäteknikan taitojen kehittymistä. Työtapojen tulee antaa mahdollisuuksia myös eri ikäkausille ominaiseen luovaan toimintaan, elämykseen ja leikkiin.” (Opetushallitus 2004,17).

Vantaan perusopetuksen opetussuunnitelmassa oppilaille on annettava mahdollisuus oppimisympäristön kehittämiseen. Hyvä oppimisympäristö ottaa huomioon oppilaiden erilaiset tavat oppia, tukee niin opettajan ja oppilaan välistä kuin oppilaiden

keskinäistä vuorovaikutusta ja ohjaa oppilaita työskentelemään ryhmän jäsenenä. Sen mukaan oppimisympäristö ei rajoitu vain koulualueeseen (Vantaan kaupunki 2005,13.)

Nykytaide voi myös toimia vaihtoehtoisia näkemystapoja tarjoavana oppimisympäristönä, sillä se käsittelee laajasti eri näkökulmista elämämme ilmiöitä ja sisältää asioita, joita voidaan käsitellä eri oppiaineiden tunnilla. Taide voi avata uusia tapoja oppimiseen oppilaille, joille perinteinen opetustapa tuottaa vaikeuksia (Pääjoki 2006, 30.)

Edellä käsitellyn mukaisesti oppimisympäristöt ovat laajoja toimintaympäristöjä, joihin liittyy olennaisesti myös oppimisen ilmapiiriin vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksessa tarkastelen näyttelyä ja opastuksia erityisesti paikallisena, sosiaalisena, fyysisenä ja didaktisena nykyaiteen oppimisympäristönä sekä oppimisen ilmapiiriä ja oppilaan oppimisen tapaa myös leikin ja elämyksen näkökulmasta. Tekninen oppimisympäristö jää vähemmälle huomiolle, koska näyttely ei sisältänyt laajasti viestintäteknologiaa.

4.2 Oppiaineintegraatio ja aihekokonaisuudet

Integraatio on käänös englanninkielisestä sanasta *"integration"* ja tarkoittaa sopeuttamista. Se on sukua sulauttavalle, kuitenkin sillä erolla, että sopeuttavassa integraatiossa ei pyritä häivyttämään oppiaineen identiteettiä vaan sen ehdoilla tapahtuu muiden aineiden mukauttaminen (Collanus, 2009.) Valtakunnallisen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa löytyvät tarkasti määriteltynä eri oppiaineiden tavoitteet ja sisällöt. Tänä päivänä koulut voivat antaa halutessaan opetusta joko oppiainejakoisesti tai eheyttynä, aihekokonaisuuksien kautta. Aihekokonaisuudet mahdollistavat eri oppiaineiden integroimisen ja laajojen oppiainerajat ylittävien teemojen käytön. Tärkeää on, että taito- ja taideaineet saavat väylän sijoittua luontevasti muiden aineiden yhteyteen integroituen. Esimerkiksi tanssinopetuksen kautta voidaan tarkastella fyysikaalisia ilmiöitä; painovoimaa, kitkaa ja liikettä tai keramiikkataiteeseen voi yhdistää historian tai vaikka uskonnon ainesisältöihin. Tämä integroitu-

minen on kuitenkin todellinen haaste koulussa, sillä monesti oppiaineiden rajat sisältöjen ja tavoitteiden näkökulmista ovat jäykät.

Aihekokonaisuudet mahdollistavat paremmin myös eri oppimisympäristöjen tarjoamat mahdollisuudet sekä yhteistyökumppaneiden hyödyntämisen opetustyössä. Eriyisesti kulttuurikasvatuksen toteutumisessa koulun oppimisympäristön laajentuminen koulun seinien ulkopuolelle on järkevää. Aihekokonaisuudet heijastelevat myös ympärillä olevan maailman ilmiöitä, jotka limittyvät toisiinsa monin tavoin. Pääpaino on kokemuksellisessa oppimisessa ja oppimisympäristön vuorovaikutuksen liittyvät vaikutukset korostuvat (Vauras 2004, 20.)

Valtakunnallisesti perusopetuksessa on määritelty seitsemän eri aihekokonaisuutta:

- ihmisenä kasvaminen
- kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys
- viestintä ja mediataito
- osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys
- vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta
- turvallisuus ja liikenne
- ihminen ja teknologia

Tutkimuksen opastusten toimivuuden tarkastelussa pohdin aihekokonaisuuksien sisällöistä ihmisenä kasvamisen ja kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyyttä ja kehittämis ehdotuksissa mahdollisuutta huomioida näyttelyn ja opastusten suunnittelussa.

4.3 Dialogi

Juha Varton (2007, 62) mukaan dialogilla tarkoitetaan yleiskielessä yleensä kaikenlaista keskustelua. Sana syntyy kahdesta osasta; *dia*, joka tarkoittaa väliin, välissä, ja *logos*, joka tarkoittaa yhteen koottua, kerääntynyttä. Dialogi on siis väliin koottua. Dialogi voi siis tapahtua vain silloin kun, kun paikalla on ihmisiä, joilla on erityinen syy ja valmius jakaa keskenään koettuja asioita.

Vuorovaikutus kouluissa on perinteisesti nojannut opettajan auktoriteetin toteutumiseen monologin kautta kuin oppilaan kanssa rakentuvaan vastavuoroiseen dialogiin. Juha Varton mukaan dialogi edellyttää luottamusta ja se on riippuvainen kaikista paikalla olevista. Dialogi voi olla olemassa vain ihmisten kesken, ei elottomien kappaleiden tai eläinten kanssa. Taideteos on hänen mukaansa dialogissa yksi puheenvuoro, jonka vastaanottaja voi kuulla eri aisteillaan. Teoksen kanssa dialogi voi jatkua vuosisatoja tai teos voi pysyä hiljaa kun yhteistä kokemusta ei ole enää jaettavaksi. Nykytaiteen kanssa olemme vasta aloittamassa dialogia ja se tulee jatkumaan pitkään (Varto 2007, 62–65.)

Mia Collanuksen (2009) mukaan dialogi voi olla myös luova prosessi, jossa eläydyttään eri ratkaisuvaihtoehtoihin kyseenalaistamalla omat ajatusmallit. Näin oppija voi oman tiedostetun harkinnan kautta testata oppimisen kohteena olevia ajatuksia, uskomuksia, teorioita ja käsityksiä. Taas Päivi Venäläisen (2008) mukaan taide on vuorovaikutuksessa kokijansa kanssa. Taiteesta oppimisen syvällisyys riippuu siitä, mitä kysymyksiä ja vastauksia kokija teokselle esittää. Vuorovaikutuksen syvyys on riippuvainen kokijan aktiivisuudesta ja tarkkaavaisuudesta, mutta taiteen äärellä oppimisessa myös teos voi muodostua aktiiviseksi opettajaksi, jolla on vastavuoroinen suhde kokijan, ihmisen kanssa. Tämä suhde on merkittävä oppimisen kannalta ja taidekokemus, taiteen kohtaaminen ja dialogi jättää aina jäljen ihmiseen, sillä prosessointi tapahtuu aina itsen ja omien kokemusten kautta.

Dialogissa taiteen kanssa lapsella on mahdollisuus eläytyä oman kokemusmaailmansa kautta kulloiseenkin teokseen. Herkkyys taiteen käyttämän kielen vivahteille mahdollistaa subjektiivisen esteettisen elämyksen kokemuksen. Dialoginen kohtaaminen taideteoksen kanssa on aina merkityksellistä, sillä se herättää sisäisen tunnetilan. Erilaisten tunteiden kokeminen, ilmaisu ja hallinta opettavat elämää varten, sillä näissä tilanteissa lapsi oppii jotakin itsestään ja ympäröivästä todellisuudesta taitelijan luoman sisällön kautta.

4.4 Lapsilähtöisyys

Leena Pentikäisen (2006) mukaan lapsille suunnattu taiteellinen toiminta on usein ennalta määriteltyä ”malliaskartelua”, jossa aikuisen tarjoama valmis malli määrää työskentelyyn. Lapsen omalle luovuudelle, ratkaisujen löytämiselle ja persoonalliselle ilmaisulle ei ole aina mahdollisuutta. Aikuisen tulisikin asettaa lapsen ikäkaudelle sopivia haasteita ja kannustaa itseilmaisun persoonalliseen toteutumiseen. Lapsen tapaa oppia on kokonaisvaltainen ja siksi teemoihin ja aihekokonaisuuksiin sidotut taideprojektit soveltuvat hyvin lapsille. Lasten tulisi luottaa omiin havaintoihinsa ja mielikuviutukseensa aikuisen turvallisella tuella, jotta taiteen tekeminen tuottaisi iloa (Pentikäinen 2006, 30–35.) Lapsille tarjottu kulttuuri on yleensä aikuisten lapsille tuottamaa korkeakulttuuria tai populaarikulttuuria sekä aikuislähtöistä kulttuuritoimintaa, johon lapset osallistuvat. Aikuisilla on siten valta määrittellä toiminnan muodot, ajat ja paikat (Pääjoki 2007, 288).

Keväällä 2010 valmistuvassa Vantaan kulttuuripalveluiden lastenkulttuurin strategiassa lapsilähtöisyys huomioidaan yhtenä toiminnan arvoista. Strategian mukaan kaikessa toiminnassa edistetään lasten ja nuorten hyvinvointia ja lasta kunnioitetaan yksilönä. Taideohjaajien valinnassa huomioidaan taidekasvattajien taiteellinen ja pedagoginen ammattitaito, jotka takaavat korkean laadun. Sisältöjen suunnittelussa varmistetaan, että lapselle ja nuorelle tarjotaan ikään ja kehitysvaiheeseen soveltuvia haasteita taiteen parissa. Tärkeänä arvona nähdään myös lasten oman taiteen näkyminen ja taide itsessään arvokkaana. Tavoitteena on luoda keskusteleva ja turvallinen ilmapiiri, joka antaa tilaa lapsen ja nuoren omille mielipiteille. Lastenkulttuurin visio on: ”Iloa taiteesta ja kulttuurista lapsille ja nuorille”.

5. GOES RENESSANSSI & BAROKKI – NÄYTTELYN TUOTTAMISPROSESSI

5.1 Koululaisten Pikkugallerian taustaa

Koululaisten Pikkugalleria on Vantaalla syksyisin toteutettava kuukauden kestävä nykytaiteennäyttely, joka tuotetaan Lasten Taidetalo Pessissä Tikkurilassa ja Lasten Taidetalo Toteemissa Myyrmäessä. Näyttely on suunnattu perusopetuksen, lukioiden

ja 2.asteen oppilaitosten koululaisille ja opiskelijoille. Oppilasryhmät vierailevat näyttelyssä ja sen oheisohjelmissa koulupäivän aikana opettajan johdolla. Sama näyttelykokonaisuus tuotetaan kahden viikon ajaksi molempiin Taidetaloihin, jotta näyttelyn saavutettavuus olisi hyvä eri puolilla Vantaata sijaitseville kouluille.

Pikkugallerian näyttely ja maksuttomat näyttelyopastukset ovat muodostuneet kahden vuosikymmenen aikana kotimaisen nykytaiteen esittelyareenoiksi vantaalaisille kouluille. Näyttelyn taiteilijoina ovat vierailleet 2000 -luvulla muun muassa kuvataiteilijat Anu Tuominen, Johanna Ilvessalo, Petri Hytönen, tekstiilitaiteilija Virpi Vesanen-Laukkanen ja valokuvataiteilija Ritva Kovalainen. Ilmaisu ”Pikkugalleria” antaa väärän kuvan näyttelyn laajuudesta. Syksyinen näyttely tarjoaa 100 oppilasryhmälle eli n. 2500 oppilaalle mahdollisuuden osallistua opastetulle näyttelyvierailulle. Galleria työllistää 4–6 tuntipalkkaista näyttelyopasta kuukauden ajaksi. Oppaiden koulutustausta on pääsääntöisesti ollut ylempi korkeakoulututkinto ja heidän ammatillinen tausta vaihtelee kuvataiteilijasta kuvataideopettajaan. Näyttelyvierailua on myös tarjottu kulttuurikäyntikohteeksi kaikille perusopetuksen luokka-asteille Vantaan esi- ja perusopetuksen luovuus- ja kulttuurikasvatussuunnitelmassa, joka on opetussuunnitelman liite. Koululaisten Pikkugalleria on osa opetusministeriön Taikalamppu-projektin toimintaa Vantaalla. Valtakunnallisen Taikalamppuverkoston tavoitteena on kehittää lasten- ja nuorten taide- ja kulttuuripalveluita ja kehittää taidekasvatuksen innovatiivisia sisältöjä sekä levittää niitä paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti (Korkeakoski & Pääjoki 2009, 7).

5.2 Taitelijan ja näyttelykokonaisuuden valinta

Taikalamppurahoituksen varmistuttua tammikuussa 2009, käynnistyi välittömästi syksyn 2009 Koululaisten Pikkugallerian näyttelyn suunnittelu ja taitelijan valinta. Opetusministeriölle laaditun toimintasuunnitelman ja budjetin mukaisesti oli tarkoituksena tuottaa sarjakuvanäyttely, mutta sopivaa taiteilijaa ja näyttelykokonaisuutta ei valitettavasti ollut vapaana syksyille 2009. Näyttelyn laaja ikäjakauma koululaisia ja näyttelytilat rajoittivat sopivan kuvataiteilijan valintaa. Koululaisten Pikkugallerian taitelijaa etsiessä tutkin järjestelmällisesti eri sarjakuvataiteilijoiden kotisivuja ja eri puolilla

Suomea järjestettyjä sarjakuva-aiheisia näyttelyitä. Olin myös yhteydessä Kemin Sarjakuvakeskukseen, mutta sen ehdottamat kokonaisuudet eivät soveltuneet näyttelytiloihin tai olivat sisällöltään sopimattomia kohderyhmille. Kokonaisuuden valinnassa oli tärkeää muistaa, että näyttelyn tuli soveltua eri kulttuuritaustoista tuleville lapsille ja nuorille. Vantaalla on kouluja, joissa yli 40 % on eri kulttuuritaustoista tulevia lapsia. Lopulta päädyin tiedustelemaan sähköpostitse sarjakuvataiteilija Jaana Suorsaa Pikkugallerian syksyn taiteilijaksi, sillä hänen sarjakuviansa aiheet ja hahmot vaikuttivat sopivilta esikoululaisista lukiolaisiin.

Taitelijan valintakriteerinä toimivat Suorsan hyvin laaditut nettisivut ja hänen laaja työkokemuksensa lasten ja nuorten taidekasvatuksen parissa sekä ansioitunut kuvataiteellinen työskentely sarjakuvan parissa. Lisäksi häneltä oli julkaistu useita eri sarjakuvakirjoja, joita voisin laittaa esille näyttelyyn. Valitettavasti Jaana Suorsalla ei ollut syksyille 2009 vapaana sopivaa sarjakuva-aiheista näyttelykokonaisuutta, mutta hän ehdotti vierailunäyttelyksi Pohjanmaan museossa Vaasassa esillä ollutta näyttelykokonaisuutta maalauksista, jotka pohjautuivat renessanssin ja barokin mestareiden keskeisiin teoksiin. Näyttelykokonaisuuteen oli olemassa taidehistorialliset tekstikokonaisuudet, jotka kertoivat taiteilijoista ja teosten historiasta sekä aikakausien ilmiöistä. Maalauksien humoristinen tulkintatapa oli suunnattu lapsille ja nuorille, sillä Suorsan mestariteoksien hahmoina seikkailivat riemastuttavat ketut. Näyttelyyn sisältyi myös hänen itse valmistamiaan kettuaiheisia nukkeja, jotka oli puettu aikakausien historiallisiin asuihin. Olin vakuuttunut, että hänen näyttelykokonaisuutensa toimisi hyvin eri oppilasryhmille oppimisympäristönä, ja siihen olisi helppo integroida eri oppiaineita. Kokonaisuus voisi toimia lapsilähtöisesti taidehistoriaan tutustumisen oppimispolkuna, vaikka kyseessä uusi ja erilainen näkökulma kahteen taidehistorian laajaan aikakauteen. Kokonaisuuteen olisi helppo rakentaa oheisohjelma. Ennen lopullista vahvistusta näyttelyn varaamisesta taiteilijalle, hyväksyin taitelijavalinnan lastenkulttuuriyksikön toiminnanjohtaja Annukka Steniuksella ja esittelin ehdotuksen myös Lasten Taidetalo Toteemin kulttuurituottaja Kaisa Koskelalle.

Näyttelyn ennakkosuunnittelua varten sovin Jaana Suorsan kanssa tapaamisen toukokuussa 2009 Ravintola Telakkaan Tampereelle. Tapaamisen yhteydessä sovimme seuraavat asiat:

- näyttelyn ajankohdat Lasten Taidetaloissa

- näyttelyn rakentamisen ja purkamisen ajankohdat, aputyövoima
- näyttelyn kuljetukset ja vakuutukset
- näyttelyn rakenteet ja rakennusmateriaalit
- näyttelyn nimi ja juliste
- oppaiden koulutustilaisuus
- sarjakuvatyöpajat
- näyttelyn sopimukset ja korvaukset: vuokraussopimus ja työpajat
- taitelijan CV, sarjakuvakirjat

5.3 Näyttelyn oheisohjelman suunnittelu ja toteutus

Koululaisten Pikkugallerian Goes renessanssi & barokki -näyttelyn ennakkoajankohdat varmistuivat helmikuun lopussa. Näyttely toteutettaisiin 14.9.–25.9.2009 Taidetalo Pessissä (Asematie 7, Tikkurila) ja 28.9.–9.10.2009 Taidetalo Toteemissa (Myyrmäentie 6, Myyrmäki).

Oheisohjelman sisällöllinen kehittäminen lähti liikkeelle jo näyttelyn ennakkosuunnitteluvaiheessa keväällä 2009. Näyttelyjulisteen sisällön suunnittelin valmiiksi toukuussa, koska lastenkulttuuriyksikössä oli keväällä 2009 harjoittelussa media-assistentti-harjoittelija Forssan ammatti-instituutista, joka opinnäytetyönään suunnitteli julisteen graafisen ulkoasun. Näyttelyn oheisohjelma tuli saada mukaan myös Koulun kulttuurisyksy 2009 esitteeseen, jonka toimitin touko-kesäkuussa.

Tavoitteenani oli suunnitella näyttelyn oheisohjelma kokonaisuudeksi, jossa huomioitiin hyvin eri luokka-asteet. Tämän johdosta päätin ehdottaa kouluille ensimmäistä kertaa näyttelyopastuksen liittämistä eri oppiaineiden yhteyteen, sillä ajattelin sen madaltavan opettajien kynnystä tulla luokan kanssa vierailulle nykytaiteen oppimisympäristöön. Näyttelykokonaisuuden sisältöjen pohjalta valitsin integroitaviksi oppiaineiksi; kuvataiteen, tekstiilityön, musiikin, äidinkielen, historian, yhteiskuntaopin, maantiedon, ilmaisutaidon ja liikunnan. Keväällä varmistuneet näyttelyn oppaat saivat myös ennakkotiedon, mitä oppiaineita näyttelyn yhteyteen olin kaavaillut sovellettavaksi.

Lisäksi opastuksien sisältöjä kehitin tuottamalla keskusteluopastusten lisäksi uudenlaisia teemaopastuksia, joissa otin huomioon erityisryhmien oppimisympäristön tarpeet ja toiminnalliset taidekasvatusmenetelmät. Teemaopastusidean sain osallistuessani keväällä 2009 Sara Hildènin taidemuseossa Alex Katzin - An American Way of Seeing -näyttelyn teemalliseen opastukseen, jossa sovellettiin ääntä, liikettä ja musiikkia teoksiin tutustumisen taidemenetelminä. Lisäksi tutkin pääkaupunkiseudun eri museoiden kotisivuja ja vertailin, millaisia sisältöjä erityyppisten opastusten yhteyteen oli rakennettu ja mitä taidekasvatuksellisia menetelmiä oli sovellettu.

5.4 Yleisökasvatusohjeiden laatiminen

Kaikki vantaalaiset koulut saivat myös ensimmäistä kertaa ennakkoon yleisökasvatusohjeet näyttelyvierailua varten. Laadin ohjeet helpottamaan opettajien ja luokan valmistautumista näyttelyvierailuun, jotta ryhmän olisi helpompi toimia Pikkugallerian oppimisympäristössä. Vierailin eri kulttuurilaitosten yleisökasvatussivuilla vertailemassa, millaisia ohjeita ne tarjoavat koululaisyleisöille. Valitsin ohjeistuskokonaisuuksista osia, jotka mielestäni palvelivat myös Pikkugallerian yleisöä. Ohjeet painatin kaikkiin vantaalaisiin kouluihin postitetun oheisohjelmaesitteen takakanteen. Lisäksi ne löytyivät Vantaan kaupungin Internet-sivuilta lastenkulttuurin osiosta.

Yleisökasvatusohjeet:

- päällysvaatteet, kengät ja laukut jätetään naulakkoon
- liiku rauhallisesti välttäen meluamista
- sulje kännykkäsi vierailun ajaksi
- pysy ryhmän mukana osallistuen opastukseen
- älä koske näyttelyn taideteoksiin
- syöminen ja juominen eivät ole sallittua näyttelytilassa

Ennen vierailua, käy yhdessä ryhmän kanssa läpi yllä olevat asiat. Vierailussa voidaan keskittyä olennaiseen, kun sen aikana ei tarvitse kerrata käyttäytymissääntöjä. Pidä kiinni sovitusta vierailuaikataulusta, jotta näyttelyoppaan tiukka opastusaikataulu ei muutu muille vierailuryhmille. Myös oppilaiden kannalta vierailu sujuu mukavammin, kun aikataulusta pidetään kiinni. Jos jostain syystä esim. myöhästyte sovitusta aloitusajankohdasta, tulee siitä ilmoittaa Pessiin tai Toteemiin mahdollisimman ajoissa.

TÄRKEÄÄ: Ota vastuu ryhmästäsi!

Vaikka molemmissa Taidetaloissa vierailevaa ryhmää ohjaa ja opastaa talon henkilökunta, vastuu ryhmästä on aina opettajalla. Pidä huoli, että...

- oppilaat käyttäytyvät sovittujen sääntöjen mukaan
- oppilaat ovat aktiivisesti mukana vierailuun liittyvässä ohjelmassa

Yleiskasvatusohjeet olivat aika ankarat, mutta niitä olivat oppaat kaivanneet jo edellisenä vuonna, koska suurten oppilasryhmien kanssa oli ollut ongelmia saada opastus sujumaan. Ohjeiden tarkoitus oli helpottaa kaikkien osapuolten toimimista Pikkugallerian oppimisympäristössä. Tavoitteena oli, ettei opastuksen aikana oppaan tarvitse keskittyä oppilaiden kurinpitoon vaan kaikki voivat nauttia vierailun ilmapiiiristä ja opastuksesta sekä näyttelystä.

5.5 Goes renessanssi & barokki -näyttelykokonaisuus

Näyttelykokonaisuuteen kuului 14 kettuaiheista maalausta näyttelyteksteineen ja seitsemän erilaista aikakausien asuihin puettua kettunukkeä, jotka edustivat hoviväkeä ja aatelisia. Jaana Suorsan Goes renessanssi & barokki -näyttelykokonaisuus tulkitsi molempien aikakausien taidehistoriaa kettuhahmojen ja näyttelytekstien kautta. Suorsa esitteli oman näkemyksensä ja tulkintansa tunnettujen taidemaalareiden mestariteoksista. Maalaukset pohjautuivat muun muassa Botticellin, Michelangelon, da Vincin, Vermeerin ja Velasquesin keskeisiin teoksiin. Vaikutteita maalauksien kettuhahmoihin on tullut myös hänen omista sarjakuvistaan. Taitelija kertoi, että hänen valitsemansa kettuhahmon syntyyn vaikutti myös renessanssiajan tunnetun valtiofilosofi Machiavellin kirja *Ruhtinas*. Teos antoi ohjeita aikakauden ruhtinaille hallitsemisesta, kuinka heidän tuli olla ovelia kuin kettu ja rohkeita kuin leijona.

5.6 Näyttelyn rakentaminen Pessiin ja Toteemiin

Jaana Suorsa lähetti suurimmat maalauksista linja-aurahtina viikkoa ennen näyttelyn avautumista Oulusta Vantaalle. Pienikokoiset maalaukset ja nuket hän toi itse junalla Taidetalo Pessiin. Näyttelytekstit eivät olleet painettavassa ulkoasussa, joten suunnittelin niiden graafisen ilmeen soveltuviksi teosten värimaailmaan. Tekstit tilasin väritulosteina kartonkipohjille Vantaan kaupungin omasta painosta. Goes renessanssi & barokki -näyttely rakennettiin Taidetalo Pessin ja Toteemin näyttelysaleihin Jaa-

na Suorsan johdolla. Taitelijan avuksi palkkasin tuntipalkkaisen näyttelyavustajan tekemään ripustukset molempiin taidetaloihin Suorsan ohjeiden mukaan. Maalaukset sijoitettiin lapsille sopivalle katselukorkeudelle ja mahdollisemman väljästi. Tekstitaulut sijoitettiin maalausten oikealle puolelle. Renessanssin ja barokin työt sijoitettiin molemmissa näyttelytiloissa erilleen. Näyttelyajan päätyttyä Taidetalo Pessissä, siirrettiin näyttely vuokratulla kuljetuksella (KTK -rahtikeskus) Taidetalo Toteemiin. Molempien Taidetalojen tuottajat ja harjoittelija vastasivat teosten pakkaamisesta kuljettusta varten.

5.7 Lasten Taidetalo Pessi ja Toteemi näyttelytiloina

Lasten Taidetalo Pessi sijaitsee keskellä Tikkurilan keskustaa, joten se on hyvin koulujen saavutettavissa paikallisena oppimisympäristönä, sillä Tikkurilan juna- ja busiasema sijaitsevat 200 m päässä. Pessin näyttelysali on fyysisenä oppimisympäristönä haastava, koska rakennus on suunniteltu 1950-luvulla kirjastoksi. Sisäänkäynnin yhteydessä ei ole pyörätuoliliuskaa, eikä edes porraskaidetta. Eteinen on erittäin ahdas ja yleisölle on vain kaksi pientä WC:tä. Näyttelysali on hieno, se jakautuu ylä- ja alaosaan sekä yläosan toinen puoli on jaettu kuvataideluokaksi. Yläosan näyttelytilassa on suuri etuosan tila ennen portaikkoa. Siinä peräseinä yltää yli 4 m korkeuteen, toisella seinustalla on ahdas, mutta n. 14 m pitkä käytävä, jossa on n. 2 m korkea seinä, jota jakaa kantavat pylväsrakenteet ja katon rajassa olevat ikkunat. Sali on erittäin valoisa ja akustiikka hyvä. Yläosasta alaosaan salia johtaa edestä ja takaa portaat, joissa on kaide. Alaosa salia on lattiapinta-alaltaan n. 6 metriä leveä ja 11 metriä pitkä. Ylhäältä avoimet seinämät ovat entisen kirjaston hyllykkövälejä, joissa on kiinteät välitikaspuut tallella. Lisäksi alaosassa on flyygeli, jota ei saa poistettua tilasta. Oppilasryhmille on käytössä ala- ja yläosassa laulupenkkejä ja kuvataideluokan tuoleja. Pessin salissa Suorsan maalausten näyttelyripustus jakaantui siten, että renessanssiaiheiset maalaukset sijoitettiin ylätasanteelle ja barokkiaiheiset maalaukset ja kettunuket alakertaan. Maalausten viereen sijoitettiin näyttelytekstit. Nuket laitettiin näyttelyteksteineen yhteen lasilla peitettyyn hyllyvitriiniin alakertaan ja flyygelin päälle. Tila toimi loistavasti aikakausia rytmittävänä ratkaisuna. Ylätason leveälle kaitteelle sijoitin myös selailtavaksi Jaana Suorsan sarjakuvakirjoja, vieraskirjan, lisätehtävämönisteet ja palautelomakkeet opettajille.

Lasten Taidetalo Toteemi on oppimisympäristönä selkeä ja helposti hahmotettava jo sisään tultaessa. Talo on toiminut 1960-luvulla kauppana ja sijaitsee kävelykadun varrella rauhallisessa ympäristössä. Paikallisena oppimisympäristönä Toteemi on hyvin saavutettavissa, sillä matkaa kävelykatua pitkin Myyrmäen keskustaan on vain n. 250 metriä. Rakennus sijaitsee katutasossa ja sisätiloihin pääsee pyörätuolilla helposti. Sisääntuloa häiritsee vain ahdas tuulikaappi-eteinen, johon eivät lapsiryhmät mahdu. Näyttelysali on suuri ja avara, lattiapinta-alaltaan n. 10 m x 10 m. Julkisivun seinä on kokonaan ikkunaa ja peräseinä on verhoilla eristetty näyttämöksi, joten näyttelyseininä toimivat kaksi pitkää ja yhtenäistä seinää. Näyttelysalin ikkunaseinän puolella sijaitsevat myös naulakkotilat. Toteemissa näyttelyn maalausten aikakaudet erottuivat helposti kun renessanssi- ja barokkiaihteiset maalaukset sijoitettiin eri seinille näyttelyteksteineen. Kettunuket saivat erilliseen vitriinikaapin naulakoiden läheisyydessä ja muutama nukke pääsi salissa sijaitsevan pianon päälle. Sarjakuvakirjat, vieraskirja, lisätehtävämonisteet ja palautelomakkeet sijaitsivat ikkunoiden edessä olevalla pöydällä.

5.8 Näyttelyoppaiden koulutus ja avajaiset

Koululaisten Pikkugalleriaan palkkasin viisi tuntipalkkaista näyttelyopasta, jotka kaikki olivat naisia. Oppaista vain kaksi oli aiemmin toiminut oppaina koululaisryhmille kuvataidenäyttelyssä. Oppaiden perehdyttämiseksi näyttelyyn, järjestin rakentamispäivän päätteeksi heille Jaana Suorsan taitelijaluennon ja koulutuksen. Suorsa kertoi laajasti aikakausien historiasta, yhteiskunnallisista oloista ja taitelijoista Euroopassa sekä omasta taiteestaan ja näyttelyn maalausten lähtökohdista. Myös Vantaan kuvataidekoulun taiteenperusopetuksen kuvataideopettajia osallistui luennolle, koska kuvataidekoulun oppilasryhmillä oli mahdollisuus vieraila näyttelyssä iltaisin. Suorsan luennon jälkeen selvitin oppaille työhön ja palkkaukseen liittyvät käytännön asiat, kävimme läpi opastusvuorolistat ja jaoin Pessin opastusvaraukset seuraaville kahdelle viikolle. Lisäksi keskustelimme opastuksen kestoista ja tarvittavista materiaalihankinnoista.

Heti oppaiden perehdyttämisen jälkeen alkoi Taidetalo Pessissä näyttelyn avajaiset, jotka oli suunnattu päivähoidon ja koulujen kulttuuriyhdysopeettajille, jotta he tutustuisivat ennakkoon näyttelyyn ja saivat mahdollisuuden keskustella näyttelyoppaiden ja näyttelyn taitelijan kanssa. Kulttuuriyhdysopeettajien tehtävänä on toimia kulttuuri-palveluiden tiedotusyhteyshenkilöinä kulttuurin ja päivähoidon sekä koulun välillä. Tilaisuuden tarkoitus oli markkinoida näyttelyvierailua koulujen kulttuurikohteena Vantaan esi- ja perusopetuksen luovuus- ja kulttuurikasvatussuunnitelman mukaisesti. Näyttelyn avajaispuheen piti Vantaan kaupungin kulttuuripalveluiden vs. kulttuuri-johtaja Iiris Lehtonen ja barokkimusiikkia näyttelytilassa yleisölle soitti Kuudennen Kerroksen orkesterin taiteellinen johtaja Markku Luolajan–Mikkola viola da gamballa. Avajaisissa kuultiin myös Cassandra ry:n toiminnanjohtaja ja teatteriohjaaja Ritva Siikalan luento ”Miksi taidetta?”. Avajaiset toimivat samalla kertaa kulttuuriyhdysopeettajien syksyn infotilaisuutena, joten paikalle oli kutsuttu vantaalaisia kulttuurilaitoksia ja kulttuuriyhteisöjä esittelemään toimintaansa. Tilaisuudessa oli myös mahdollisuus varata koululaisryhmille opastuksia näyttelyyn (LIITE 1).

6. NÄYTTELYOPASTUKSET

Koululaisten Pikkugallerian Goes renessanssi & barokki -kuvataidenäyttelyssä toteutettiin kolmenlaisia opastuksia: keskusteluopastuksia sekä teemallisia draama- ja liikeimprovisaatio-opastuksia. Näyttelyn aikana Taidetaloissa järjestettiin perusopetuksen oppilasryhmille yhteensä 69 näyttelyopastusta joihin osallistui 1423 oppilasta ja 70 opettajaa sekä 12 kouluavustajaa.

Taidetalo Pessin keskustelullisiin opastuksiin osallistui 33 perusopetuksen ryhmää, joissa oli yhteensä 725 oppilasta ja 33 opettajaa. Draama- ja liikeimprovisaatio-opastuksissa kävi 6 perusopetuksen ryhmää, joista 4 oli alakoulun erityisopetusryhmiä. Näihin opastuksiin osallistui yhteensä 91 oppilasta ja 7 opettajaa sekä 8 kouluavustajaa. Taidetalo Toteemin keskustelullisiin opastuksiin osallistui 22 perusopetuksen oppilasryhmää, joissa oli yhteensä 489 oppilasta ja 22 opettajaa. Toteemin draama- ja liikeimprovisaatio -opastuksissa kävi 8 perusopetuksen ryhmää, joista 2

erityisopetusryhmää. Näissä osallistujia yhteensä 118 oppilasta ja 8 opettajaa sekä 4 kouluavustajaa.

Tämän luvun opastusten kuvaukset on laadittu opaskierroksilla kirjattuihin havaintoihini pohjautuen. Kuvauksissa olen säilyttänyt opettajat ja oppilaat anonyymeina, jotta heitä ei voida tunnistaa. Siksi olen myös jättänyt mainitsematta, mistä koulusta ryhmä on osallistunut opastukseen. Lisäksi analysoin tutkimuksen eri käsitteiden, kuvatun opastuksen oppaiden haastatteluiden ja havaintojeni kautta Goes renessanssi & barokki -kuvataidenäyttelyn opastusten toimivuutta oppimisympäristönä aina kulloisenkin kuvauksen yhteydessä. Käsitteistä korostuvat aina vain ne, jotka kyseisellä opaskierroksella eniten mielestäni painottuneet.

6.1 Keskusteluopastukset

Keskusteluopastuksen tavoitteena on herättää dialogin kautta opaskierrokselle osallistujissa mielenkiinto näyttelyn taiteilijaa ja esillä olevia teoksia ja niiden teemoja kohtaan. Opastuksen aikana pyritään rohkaisemaan lapsia ja nuoria kertomaan omia mielipiteitään ja ajatuksiaan teosten sisällöistä. Poissuljettuja ei ole muut esille tulevat asiat, jotka viriävät opastuksessa keskustelun aiheiksi. Tavoitteena on, että lapsi tai nuori oppii myös aktiivisesti kuuntelemaan muiden mielipiteitä. Keskusteluopastuksessa oppaan rooli avoimen ilmapiirin ja keskustelun aikaansaamiseksi on keskeinen.

Pikkugalleriassa oppitunnin mittaiset maksuttomat keskusteluopastukset olivat ns. perusopastuksia joihin eri luokka-asteiden oppilaiden oli helppo osallistua opettajan johdolla. Opastuksia oli tarjolla n. 45 molemmissa Taidetaloissa. Keskusteluoppaina toimivat taidekasvattaja Pia Bergman, kuvataideopettaja Susanna Koskela ja kuvataideopettajaksi opiskeleva Kastehelmi Korpijaakko. Heistä Pia Bergman ja Kastehelmi Korpijaakko olivat toimineet Pikkugallerian oppaina myös syksyllä 2008. Susanna Koskelalla ei ollut aiempaa kokemusta näyttelyoppaana toimimisesta, mutta laaja kokemus taidekasvatuksesta lasten ja nuorten parissa. Susanna myös suunnittelei opettajille jaetun näyttelyn tehtävämonisteen, jonka avulla opettajilla oli mahdollisuus jatkaa teemojen käsittelyä koulussa. Jokainen näyttelyopas laati itse oman

opastuskierroksen käsikirjoituksen sovellettavaksi eri luokka-asteille. Tämä siksi, että jokainen sai keskittyä niihin teoksiin ja aihealueisiin, jotka tuntuivat itsestä mielenkiintoisimmilta. Oppailta tuli myös toive, että opastuksissa heillä tulisi olla mukana laminoidut väritulosteet alkuperäisistä maalauksista.

6.2 Aikamatkalle keskusteluoppaan kanssa

Seuraavan kuvauksen kohteena ovat havaintoni Susanna Koskelan opastuksesta alakoulun 1.-luokan 28 oppilaalle 25.9.2009 Taidetalo Pessissä. Kuvauksen lopuksi analysoin valitsemieni tutkimuskäsitteiden näkökulmasta ja Susanna Koskelan haastattelun pohjalta opastuksen toimivuutta oppimisympäristönä.

Innostuneena oppaana Susanna meni oppilaita ja opettajaa vastaan Pessin ulko-ovelle, sillä eteinen oli täynnä viereiseen musiikkiluokkaan meneviä äitejä vauvoineen. Väenpaljoudesta ahtaan eteistilan läpi Susanna ohjasi oppilaat näyttelytilaan.

Aluksi Susanna pyysi oppilaat kuvataideluokan puolelle riisumaan ulkovaatteet ja kengät, sillä näyttelytilassa ei ollut naulakoita. Sen jälkeen hän pyysi oppilaita siirtymään näyttelysalin ylätasanteen lattialle istumaan, josta näyttelykierros alkaisi. Oppilaat metelöivät ja tönivät toisiaan. Suuri ryhmä yritti ahtautua pieneen tilaan, sillä jokainen halusi olla etummainen. Susanna esitteli itsensä ja toivotti oppilaat tervetulleeksi Pessiin:

”Tervetuloa Koululaisten Pikkugalleriaan, jossa on esillä taiteilija Jaana Suorsan maalauksia. Sovimmeko niin, että liikutaan minun johdolla rauhallisesti, ei juosta eikä meluta, mutta keskustellaan innokkaasti?” Lapset hiljentyvät ja nyökyttävät vastaukseksi. Susanna esitteli tarkemmin taitelijan ja aikakausien hankalat nimet ja syyn, miksi taitelija halusi kuvata alkuperäiset työt kettuhahmoisina. Oppilaat kuuluivat, että kaikki näyttelyn teokset ovat yhdessä salissa ja opaskierros kestäisi 45 minuuttia. Lopuksi jokainen saisi itse katsoa teoksia ja kirjoittaa nimensä vieraskirjaan sekä taitelijan ”reissuvihkoon”. Selkeät ohjeet rauhoittivat lapset keskittymään. Luokanopettaja seurasi hiljaa ryhmän takaa opastusta. *”Nyt lähdemme aikamatkalle 500 vuoden taakse Eurooppaan”*, ilmoitti Susanna.

Opaskierros maalausten äärellä eteni seuraavasti:

Susanna veti kierroksen seisten maalausten vierellä, oppilaat istuivat lattialla tai Pessin salin lasten laulupenkeillä.

Pyhä ehtoollinen / Leonardo Da Vinci:

Susannalla oli kädessään nippu A4-kokoisia väritulosteita alkuperäisteoksesta. Hän jakoi oppilaat neljään keskusteluryhmään. Jokaisella ryhmällä oli kopio alkuperäismaalauksesta. Susanna pyysi oppilaita pohtimaan: *”Mitä yhteistä ja mitä eroa Jaanan maalauksen ja alkuperäistyön välillä löy-*

dätte? Miettikää ja keskustelkaa yhdessä hetki". Oppilaat innostuivat etsimään eroavaisuuksia. Lopulta jokainen ryhmä sai kertoa havaintojaan: maalaustekniikasta, hahmoista, asusteista ja ilmeistä. Matematiikkaa harjoiteltiin laskemalla maalauksen henkilöahmot ja uskontoa käsiteltiin aiheeseen liittyvä raamatun tarinan kautta. Leonardo Da Vinci yleisnerona tuli tutuksi ja oli osalle oppilaista tuttu Da Vinci koodi-elokuvan kautta. Susanna esitti mm. käsiä heiluttamalla havainnollistaen, kuinka Da Vinci tutki myös lentämistä. Eräs poika ilmoitti kesken kaiken: *"Minä löysin matkalla kuolleen linnun"*. Vierellä istuva tokaisi: *"Siinä oli matoja!"*. Susanna keskittyi lapselle siinä hetkessä tärkeään asiaan, kysyen: *"Mistä lintu löytyi ja mitä sille oli mahdollisesti tapahtunut?"*. Ratkaisu jäi epäselväksi, mutta lapsi tyytyi saamiinsa vastauksiin. Lopuksi Susanna kertoi, että kuva-aihe on kuvataiteen historian lainatuin.

Kettu Liisa / Mona Lisa

Ryhmä siirtyi teoksen eteen istumaan. Susanna näytti kuvan alkuperäismaalauksesta, Mona Lisasta ja kertoi, että taulu esittää firenzeläisen kauppiaan vaimoa. Suurin osa lapsista hihkasi jo ennalta: *"Mona Lisa!"*. Keskustelua syntyi hymystä ja punaisesta väristä.

Ketun luominen / Michelangelo

Susanna kertoi freskomaalaustekniikasta, ja missä alkuperäinen maalaus sijaitsee sekä näytti miten hankalassa asennossa Michelangelo jouti sen maalamaan. Seuraavaksi ryhmä pääsi tutkimaan maalausta sarjakuvan keinoin. Susanna pyysi oppilaita miettimään, *"Jos ajattelemme, että maalauksen hahmot ovat sarjakuvan henkilöitä yhdestä sarjakuvan ruudusta, millaisia äänitehosteita keksitte tähän sahalaitaiseen äänikuplaan sormien kohtaamisesta ja mitä kettu sanoo toiselle ketulle tällä puhekuplalla?"*. Oppilaat ehdottivat äänitehosteeksi: *"Läps, pum, läiskis"* ja puhekuplaksi: *"Voisitko nostaa minut ylös?"* Susanna kirjoitti ehdotukset paperisiin kupliin paksulla tussilla ja vei maalauksen eteen. Teos muuttui sarjakuvaksi. Samalla hän kertoi Jaana Suorsan olevan tunnettu sarjakuvataiteilija ja miten sarjakuvamaisuus on nähtävissä myös hänen maalauksissaan. Ryhmä siirtyi eteenpäin Pessin kapealla yläkäytävällä ja oppilaat istuivat rauhallisesti penkeillä, jotka sijaitsivat käytävän salin puoleisella laidalla teosten vastapäätä.

Urbionon herttuapariskunta / Piero della Francesca

Susanna kertoi oppilaille, miten ruhtinasperheet tilasivat muotokuvia tunteuilta taiteilijoilta. Oppilaat saivat kuulla renessanssin hiusmuodista, hiusten valkaisuista ja vaatteista, muotiväreistä. Lisäksi hän luki kirjasta ääneen otteita ajan käytöstavoista. Vanhat tavat herättivät oppilaissa hilpeyttä. Ryhmä siirtyi Susannan johdolla Pessin salin alaosaan ja oppilaat asettuivat jälleen penkeille istumaan.

Ketun syntymä / Botticelli

Oppilaat saivat tietoa renessanssin maalausten aiheista. Miten suurin osa maalauksista oli alttaritauluja tai uskonnollisia freskoja. Aiheita ammennettiin antiikin ja Kreikan mytologiasta. Hän kertoi Botticellin olevan lempinimi, joka tarkoitti pientä tynnyriä. Oppilaista yksityiskohta oli hauska ja sanaa Botticelli toisteltiin nauraen. Lisäksi kävi ilmi, että maalauksen alkuperäis-

versiossa mallina oli ollut hänen tyttöystävänsä, jonka taitelija oli halunnut maalata kreikkalaiseksi rakkaudenjumalatar Kytheraksi. Alkuperäisteoksen alastomuus ei herättänyt kummastusta oppilaissa.

Renessanssista siirryttiin barokkiin, jonka aikakauteen salin alaosan muut maalaukset ja nuket liittyivät. Pikaisesti Susanna kertoi, mitä barokilla tarkoitettiin.

Oikea prinsessa / Diego Velasques

Susanna kysyi oppilailta: *”Onko kukaan teistä koskaan pukeutunut epä-mukaviin, mutta kauniisiin vaatteisiin?”*. Välittömästi tuli vastauksia: *”Mulla on kotona liian pitkät housut.”* ja *”Mun juhlamekko oli liian iso”*. Lapsilla olisi ollut enemmänkin kerrottavaa, mutta vastauksia ei ehditty enempää käsitellä. Seuraavaksi Susanna kertoi, kuinka maalauksen prinsessa on oikeasti elänyt ja puettu aikuisten vaatteisiin. *”Oliko prinsessan elämä helpoaa?”*, hän kysyi ja sai apeita vastauksia, että ei ollut. Seuraavaksi opeteltiin hetki yhdessä hovietikettiä, eli kumarruksia ja niiauksia.

Aurinkokuningas / Rigaud

Susanna pälyili kelloa, aikaa oli jäljellä vain 5 minuuttia. Loput viisi maalausta jäi opastamatta. Aurinkokuningasta jäljittelevän maalauksen kohdalla oppilaille paljastui, että kuningas tuli esittää aina tiettyssä asennossa. Susanna näytti itse poseeraten erilaisia asentoja. Oppilailla oli hauskaa.

Lopuksi hän pyysi oppilaita etsimään maalauksen, jossa tehdään pitsiä. Maalaus oli näyttelyssä toinen, joka esitti aikakauden ammattia, pitsinnyplääjä toinen oli vedenmyyjä. Lapset kiertelivät ympäri näyttelysalia. Tytöt ihailevat vitriinissä olevia kettunukkeja, pojat kirjoittelivat vieraskirjaan ja ravasivat salissa ristiin rastiin. Susanna kiitti oppilaita vierailusta ja antoi opettajalle jatkotyöskentelymonisteen sekä palautelomakkeen. Opettaja alkoi hermostuneena hoputtaa oppilaita pukemaan. Aika ylittyi 5 minuutilla, mutta oppilaat eivät valittaneet tai näyttäneet tylsistyneiltä kertaakaan. Ryhmä poistui opettajan johdolla näyttelytilasta kouluun.

6.3 Keskusteluopastuksen toimivuuden tarkastelu

Edellä esitetty kuvaus antaa melko yksityiskohtaisen kuvauksen yhden keskustelullisen näyttelyopastuksen kulusta. Opastettava luokka oli harvinaisen suuri perusopetuksen luokaksi ja siten myös haastava ryhmä näyttelyoppaalle hallita huomioiden lapsilähtöisyyden ja dialogin toteutumisen näkökulmasta. Heti ryhmän astuessa sisään ulko-ovesta kävi tilojen ahtaus suurelle lapsijoukolle ilmi. Taidetalo Pessin tilat fyysisenä oppimisympäristönä eivät tilasuunnittelultaan ole parhaat mahdolliset suurelle oppilasryhmälle, koska tilaa ei ole alun perin suunniteltu näyttelytilaksi tai muutettu kirjastosta näyttelytilaksi. Ahdas eteistila, jossa on samanaikaisesti myös muita

asiakasryhmiä antaa väärän vaikutelman saapumisesta galleriavierailulle. Oppilaat pujottelivat tiensä eteisestä näyttelysaliin äitien ja vauvojen välistä. Päälyysvaatteet ja kengät eivät mahtuneet eteistilan naulakoihin, vaan ne jätettiin kuvataideluokan tiloihin. Opas kiteytti osuvasti vaikutelman sisääntulon tunnelmista:

”Galleria tuo mieleen pelkistetyimmän tilan. Kun oli muskaria ja muuta Pessissä – kuin tulisi päiväkotiin.”

Myös Pessin ylätason kapea, pitkä käytävä on opastuksen pullonkaula, kuten kuvauksesta ilmeni. Oppilaat joutuivat sulloutumaan ahtaaseen käytävään, jossa sijaitsevilla penkeillä ei ollut istumatilaa kaikille halukkaille. Maalaukset ja tekstitaulut olivat kuitenkin sijoitettu riittävän väljästi ja sopivalle katsomiskorkeudelle, jotta jokainen pystyi ne hyvin näkemään.

”Sitä mä mietin miten säädän ne valkoiset penkit, vai olisinko mä pannu vaan kaikki lattialle istuun. Lapsille Pessissä on ihana se korkea kaide ja kaks tasoa, mut enemmän fyysisiä rajoitteita. Pessissä tulee luontainen reitti: tässä käytävä ja sitten päästään alas. Vaatteille oli paikka ja vessat löytyi.”

Fyysiset rajoitteet oppimisympäristössä eivät kuitenkaan vaikuttaneet häiritsevän sosiaalista vuorovaikutusta eli sosiaalinen oppimisympäristö toimi. Susanna sai oppilaat heti opastuksen aluksi luotua ryhmälle säännöt, ryhmäytyminen toteutui ja kaikki tiesivät kuinka fyysisessä oppimisympäristössä toimitaan. Oppaan keskusteluyhteys oppilaisiin oli kaksisuuntaista ja siten sosiaalinen oppimisympäristö toimi, kukaan ei häiriköinyt tai jäänyt erilleen ryhmästä. Samoin pojat ja tytöt kykenivät yhteistoimintaan ja ristiriitoja ei oppilaiden välillä esiintynyt. Tilan ahtaudesta riippumatta, opas pystyi jakamaan oppilaat tarvittaessa pienryhmiin, erityisesti ylätasanteella heti opastuksen aluksi jolloin. Didaktisena oppimisympäristönä opastus toimi erinomaisesti, koska opas käytti hyödyksi erilaisia opettamis- ja lähestymistapoja, joiden kautta aikakaudet ja maalaukset tulivat tutuiksi. Susannalla oli myös maalauksien alkuperäisistä teoksista väritulosteet selventämässä taidehistoriallista näkökulmaa ja niiden avulla pystyttiin pohtimaan teosten sisältöjä ja teemoja. Kaikesta huomasi, että Susanna oli nähnyt valtavasti vaivaa taustatietojen hankkimiseen ja opastuksen käsikirjoituksen laadintaan.

”Olin kuitenkin pihalla kun ei tullut selkeitä ohjeita miten tehdä. Kyselin Kassulta (Kastehelmi Korpijaakko), miten se oli tehnyt. Aloin vaan siitä tehdä. Kun oli alla opekokemus, siltä pohjalta. Oli kuitenkin alla myös museopedagogia joita soveltaa niin se auttoi. Musta tää oli hieman erilainen ja vaativa kun siinä oli taidehistoriapohja. Meni viikonloppu opiskelles-

sa kun piti opettaa myös aikakausia, niin piti selata koko taidehistoria. Taide-teoksissa ja oli päällekkäisyyksiä. Näyttely olisi toiminut myös ilman tekstejä.”

Näyttelyn opastuksen suunnittelu ei ollut kuitenkaan helppoa Susannalle:

”Miten näitä nyt opastetaan, miten nää nyt iskee lapsiin kun on vanhat teokset kettuina? Sitä sarjakuvapuolta olisi voinu jatkaa. Käytännössä teoksien näyttelyteksteissä oli heittoja...asiavirheitä ja suoria lainauksia ilman viitetietoja....Se oli hyvä, että oli ne muutamat vanhat teokset printteinä.”

Opastuksessa sovellettiin joiltakin osin eri oppiaineiden integroimista opastukseen. Susanna oli ripotellut mukaan aineksia muun muassa äidinkielestä, historiasta ja fysiikasta, kuten kuvauksesta käy ilmi. Keskustelullinen opastus ei siis keskittynyt pelkästään yhteen ennalta ehdotettuun oppiaineeseen. Susannan mielestä oppiaineiden integroiminen opastukseen oli erittäin haasteellista:

”Menee vaikeeksi ja liian työlääksi, niin pitääkö se olla tiukasti vai liittykö se tähän vai tähän vai löyhästi johonkin? Se teettää tosi törkeesti töitä. Jos se on erityyppinen esim. etiikkaan liittyvä tai joku ihmisoikeuksiin tai mediakasvatukseen. Ehkä se vois olla, että joitain aineita, mutta ei kaikkea. Nää opastukset voisi olla lapsille leikillisiä. Isommille tehtyinä aiheuttaa oppaalle haastetta. On kaksipiippuinen juttu. Voisi olla haaste esimerkiksi fysiikan kautta. Onko mulla yläkoulun fyssan opetus hallussa? En tiää, pystyisinkö siihen.”

Perusopetuksen aihekokonaisuuksista ihmisenä kasvaminen ja kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys tulivat luontevasti opastuksessa mukaan. Opastukseen osallistuva ryhmä oli ensimmäinen vuosiluokka, jonka aikana oppilaat vasta opettelevat koululaisena olemista ja kasvavat koulun kulttuuriin. Ekaluokkalainen lapsi kokee maailman ja tilanteet omien kokemuksiansa ja tunnetilojensa kautta kuin muodostaa käsitteitä opitun tietoaineksen kautta. Keskustelullinen opastus tarjosi tilanteen harjoittelua kokemista taiteen kautta (sarjakuvatyöskentely ja hovietiketinharjoittelu) ja toimimaan uudella tavalla ryhmässä, uudessa oppimisympäristössä, joten se edisti oppilaiden kasvua ihmisenä. Susannan vetämänä opastus tarjosi oppilaille sopivasti myös älyllisiä haasteita ja luovia ongelman ratkaisumalleja, jotka ovat polkuja syvempään oppimiseen ja ihmisenä kasvamiseen. Juuri niitä aihekokonaisuuden toteutamisessa tarjotaan sovellettavaksi. Lapset saivat faktatietoa aikakauden mestarimaalareiden työskentelytavoista, keksinnöistä ja taiteen sisällöistä. Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys aihekokonaisuus perusopetussuunnitelmassa auttaa oppilasta ym-

märtämään suomalaisen ja eurooppalaisen kulttuuri-identiteetin olemusta ja tapoja. Tähän näyttelyn oppimisympäristössä päästiin perehtymään kun Susanna nosti hienosti esille Goes renessanssi & barokki -näyttelyn aikakausien tapakulttuurin. Barokin hovietiketti ja tavat tulivat oppilaille tutuiksi myös lapsilähtöisen oman tekemisen kautta. Niihin tutustuttiin hovikumarruksin ja niiuksin. Lapset saivat omalle ikäkaudelle asetettuja haasteita toteutettavaksi.

Oppaana Susanna ei pystynyt keskittymään lapsiin yksilöinä, koska ryhmä oli suuri ja lapset hänelle vieraita, siltä osin lapsilähtöisyys ei päässyt toteutumaan. Kuitenkin hän kykeni avaamaan dialogin itsensä ja oppilaiden sekä taideteosten välille. Heti opastuksensa alussa hän loi opetustilanteesta luottamuksellisen ja turvallisen, hyvän dialogisen oppimisympäristön ja oppimisilmapiirin selkeillä ohjeillaan. Susannan kertoessa Leonardo Da Vincin lentämiseen liittyvistä keksinnöistä, alkoi yllättäen oppilaan toimesta keskustelu kuolleesta linnusta, jonka oppilaat olivat löytäneet maasta galleriaan saapuessaan. Lopulta keskusteluun osallistui muut oppilaat. Opas antoi lasten keskustelulle mahdollisuuden ja eläytyi itse herkkään hetkeen. Pienten oppilaiden oma kokemusmaailma ”lentämisestä” tuli spontaanisti mukaan opastustilanteeseen. Tärkeää oli, että opas antoi tälle yllättävälle dialogille mahdollisuuden. Tilanne edesauttoi keskustelun syntymistä opastuksen edetessä, sillä oppilaat saivat tiedon, että heitä kuunnellaan ja heidän omilla ajatuksillaan ja tunteillaan on merkitys. Tässä tilanteessa tuli selvästi ilmi, miten dialogissa yhdessä koetusta puhuminen yhdistää voimakkaasti ja on riippuvainen läsnäolijoista (Varto 2007, 63).

Ketun luomista kuvaavan maalauksen kohdalla oppilaat saivat osallistua sarjakuvakuplien avulla laatimaan pienen dialogin kettuhahmojen välille. Viisaana taidekasvattajana Susanna osasi hyvin soveltaa maalauksen sisältöä taidekasvatuksen näkemään saattamisen välineenä lapsille. Osallistuja saivat lapsilähtöisesti kertoa omia ajatuksiaan maalausten hahmojen herättämistä ajatuksista ja kävivät vastavuoroista dialogia taideteoksen, oppaan sekä muiden oppilaiden kanssa.

Nykytaiteen katsomisessa, tulkitsemisessä ja kokemisessa korostuu juuri se, miten asioita ilmaistaan ja miten merkityksiä luodaan. Taideteoksen tulisi jollakin tavalla koskettaa kokijansa elämismaailmaa tai se jää mykäksi (Sava 2007, 109–111.)

Tässä tapauksessa lapset loivat teokselle oman merkityksensä oman mielikuvituksensa kautta. Kettuhahmot etäännyttivät maalauksen alkuperäisteoksesta, jossa jumala luo Aatamin. Tämä tiedollinen tausta ei ollut tälle ikäryhmälle tärkeää vaan oma tekeminen ja kokemus sarjakuvien kielestä.

Inkeri Savan mukaan lapsen ja nuoren kohtaamisessa taiteen kanssa voidaan mennä todellinen dialogi jos heidät evästetään opettajan toimesta esteettisellä ja taidehistoriallisella tiedolla. Ennalta opetettu tapa ”katsoa” taideteosta oikein, näkemään sitä, mitä on tarkoitus, voi olla este oman tulkinnan ja kokemuksen muodostumiselle (Sava 2007, 117). Opas kertoi vasta sarjakuvatehtävän lopuksi, että Jaana Suorsa on sarjakuvataiteilija ja miten sarjakuvallisuus näkyy maalauksessa. Näin hän ei tiedollisella oppiaineella pilannut lasten omaa näkemystä ja kohtaamista maalauksen kanssa.

Lapsilähtöisyyden näkökulmasta opastuksen toimivuudessa huomioidaan lapsen tapaa oppia ja lapsen kehitysvaiheet. Kuvauksen keskustelullisessa opastuksessa painottui enemmän lasten kokemuksellinen oppiminen kuin taidehistoriallinen tietoaimes vaikka Susanna sitä runsaasti tarjosi. Ensimmäisen luokan oppilaalle jo ”Aikamatkalle lähtö 500 vuoden taakse” on hankala käsite, koska vuosi tai kuukausi ajanjaksoina ovat usein yhtä tuntemattomia ajankäsitteitä. Lapsi elää hetkessä ja se tuli opastuksen aikana hyvin ilmi. Näyttelyn maalaukset olivat toteutettu lapsilähtöisesti ja ne olivat sisällöltään helposti lähestyttäviä. Vaikeat taidehistorialliset kaudet ja alkuperäiset maalausten taustat löytyivät näyttelyteksteistä. Tekstit olivat näyttelyn ainoa teknisen oppimisympäristön viestinnällinen ratkaisu, mutta ne olivat tässä opastuksessa täysin tarpeettomia. Näyttelyssä ei ollut käytössä tietokoneita, multimediala tai liikkuvaa kuvaa tai ääntä. Teoksiin ei ollut kuitenkaan mahdollista koskea, ei edes nukkeihin ja se oli puute. Susanna rakensi opaskierroksen kulun siten, että tietoperusta ja kokemuksellinen osallistuminen otti huomioon lapsen tavan oppia ikänsä mukaisesti. Lapset saivat elämyksellisen näyttelykokemuksen, mutta leikille ei ollut riittävästi aikaa. Lapset olisivat voineet leikkiä esimerkiksi hoviväkeä valitsemiensa muotokuvien henkilöiden tai nukkien innoittamina. Tai he olisivat voineet keksiä maalauksista pieniä fiktiivisiä tarinoita pienryhmissä. Susanna oli samaa mieltä opastuksen muuttamisesta enemmän lapsilähtöiseksi:

”Enemmän niin, että opastus on suunniteltu lapsen ehdolla, ettei opas ole vaan puhuva pää 45 minuuttia, ehkä silloin voisi herätä kiinnostus lähteä museoon.”

Opaskierros venähti vilkkaan keskustelun ja suuren lapsijoukon johdosta pidemmäksi kuin oli sovittu. Aikaa ei jäänyt lainkaan oppilaiden oman itsenäisen katselu- ja elämyskokemuksen muodostumiselle, mutta toisaalta oppilaat ja myös opettaja saivat uusia tapoja tutustua nykyaikaiseen taiteeseen. Ryhmän luokanopettajan rooli opastuksen aikana oli toimia sivustaseuraajana. Opettaja oli käynyt luokkansa kanssa läpi yleisökasvatusohjeet ennen vierailua ja sen huomasi lasten käytöksestä.

Oppimisympäristön toimivuuden näkökulmasta oppilaiden oma dialogi taideasteen kanssa ei saanut riittävästi aikaa ja tilaa. Siten se myös häiritsi lapsilähtöisyyden toteutumista lapsen oman taidekokemuksen ja katsomiseen liittyvän valinnan näkökulmasta. Lisäksi kaikilla oppilailta ei ollut mahdollisuutta saada mielipiteitään kerrotuksi maalauksista tai oppaan kysymyksiin, koska opastuksen ennakolta määritelty kesto esti sen. Sosiaalisena ja didaktisena oppimisympäristönä näyttely ja keskustellut opastukset toimivat parhaiten, koska vastavuoroisuus oppilaiden ja oppaan välillä toimi hyvin ja oppilaat osallistuivat aktiivisesti oppaan laatimaan opastuksen ohjelmaan. Lisäksi opas käytti vaihtelevasti hyvin erilaisia opetusmenetelmiä ja opastus oli Vantaan kulttuuristrategian lapsilähtöisyyden näkökulmasta siten korkeatasoinen ja laadukas. Näyttelytilan jakaantuminen eri tasoille rytmitti hyvin opastuskierroksen ja lisäsi siten fyysisen oppimisympäristön toimivuutta. Oppaan mielestä oli arvokasta, että ryhmät tulivat paikalliseen näyttelyyn:

”Hienoa on, että löytyy muualtakin kuin Helsingin keskustasta lapsille tila, jossa voi opetella galleriaan tutustumista.”

6.4 Teemaopastukset

Teemallisessa opastuksessa opastus ja sen toiminnalliset osuudet kiedotaan näyttelyn teosten tarjoamien teemojen ja tarinoiden ympärille. Lähtökohtana opastuksen suunnittelussa voi olla myös taiteilijan näkökulma tai suhde teosten maailmaan. Teemana voi olla esimerkiksi salapoliisin johdattama seikkailu johon lapset osallistuvat jahdaten taidevarasta tai vaikka näyttelyn aikakauteen tai teemaan sijoittuvan

esineen valmistaminen. Opaskierroksen aikana sovelletaan toiminnallisia taidekasvatusten menetelmiä. Näyttelyyn ja sen sisältöihin tutustutaan usein oman tekemisen, piirtämisen, liikkeen, laulun tai tarinan kautta eläytyen. Teemaopastuksessa elämyksellisyys ja kuvittelu ovat avainasemassa. Varsinkin erityisryhmät hyötyvät moniaistisesta lähestymistavasta. Teoksiin liittyvät esineet tai tuoksut herättävät näyttelyn eloon. Myös musiikin käyttö elävöittää ja rytmittää kierrosta. Sanallisen viestinnän lisäksi teosten aiheet, muodot ja rytmit tulevat omiksi myös kehon kautta. On tärkeää, että jokainen saa osallistua omien valmiuksiensa mukaan. (Taidekaari, 2008.) Goes renessanssi & barokki- näyttelyn teemaopastuksissa sovellettiin toiminnallisesti tarinallista draamaa ja liikeimprovisaatiota. Opastuksien sisällöllisinä lähtökohtina käytettiin renessanssin ja barokin eri maiden historiaa, keksintöjä, ajan ilmiöitä, muotivirtauksia sekä muotokuvien merkkihenkilöiden historiallisia taustoja.

6.5 MUOTOKUVA ELÄÄ! – draamaopastus

Muotokuva elää! – draamaopastuksen suunnittelun aloitin keväällä 2009 yhteistyössä Vantaan Sanataidekoulun sanataide- ja äidinkielenopettaja Vilja Itkosen kanssa. Yhteistyömme sai alkunsa kun Vantaan Sanataidekoulu toteutti perusopetuksen luokille Kalevala-aiheisen elämysmaailman Taidetalo Pessissä toukokuussa 2009. Osallistuin Viljan vetämälle elämyskierrokselle Ainon vedenalaisessa maailmassa ja tämän omakohtaisen kokemuksen kautta vakuutuin hänen soveltuvuudesta draamaoppaaksi. Vilja innostui välittömästi ajatuksesta ideoida roolihahmo Johannes Vermeerin Turbaanipäinen tyttö maalaukseen pohjautuvasta muotokuvasta. Suorsan tulkinta maalauksesta kettuhahmoisena oli myös koko näyttelyn markkinointikuva esitteissä ja julisteissa. Sovimme, että Vilja sai vapaat kädet käsikirjoituksen laadintaan tytön tarinaksi näyttelyn teoskokonaisuuden ja historiallisten aikakausien pohjalta. Itse vastasin rooliasun ja muun tarpeellisen rekvisiitan tekemisestä ja hankinnasta Viljan toiveiden ja tarpeiden mukaan. Vilja soitti alkusyksystä ja kertoi innoissaan: ” tämä roolihahmo tulee olemaan taskuvaras”. Nieveskelin pari kertaa, mutta luotin hänen ammattitaitoonsa tehdä roolihahmosta lapsille ja nuorille mukaansatempaava ja samalla opettavainen.

Palvelustyttö Martan tarinakierros draaman keinoin

Havainnoin opastuksen toimivuutta oppilaille ja Viljaa Martan roolissa 21.9.2009 Taidetalo Pessissä. Seuraavassa kuvailen opastusta yläkoulun kuvaamataidon 7.-luokkalaisten 22 oppilaan ryhmälle.

Palvelustyttö Martta oli pukeutunut viitteellisesti barokkinaisen asuun ja kampaukseen. Vaikutteita näyttävään helmiin ja pitsein sommiteltuun kampaukseen Vilja oli löytänyt Piero della Francescan Urbinon herttuatarta kuvaavasta muotokuvasta. Martan taskut pursuivat ylellisiä rihkamahelmikoruja. Turbaanipäistä tyttöä kuvaavan kettumuotokuvan läheisyyteen oli rekvisiitaksi aseteltu samannäköinen turbaani ja laminoitu värikuva alkupepäisestä maalauksesta.

Teemaopastus alkoi Pessin salin ylätasanteelta, jossa Martta toivotti nuoret oppilaat ja opettajan tervetulleeksi. Alussa Martta kyseli oppilailta tilanteen rauhoittamiseksi sekä oppilaiden huomion saamiseksi kaikkien oppilaiden nimet yksitellen ja toistaen. Esittelykierroksen aikana jännityksestä johtuvat naurukohtaukset hiljenivät. Opettaja seurasi opastusta taka-alalla jännittyneen oloisena. Kuinka tämä tulisi toimimaan tälle ryhmälle?

Vasta oppilaiden esittelykierroksen jälkeen, Vilja kertoi olevansa 1600-luvulla elänyt, syntyperältään hollantilainen palvelustyttö Martta, Martin tai Martiné. *"Nimeni on vaihdellut sen mukaan, missä maassa, hovissa tai ruhtinasperheessä olen kulloinkin sattunut palvelemaan ja sille on aina ollut erittäin pätevä syy..."*, ilmoitti Martta salaperäisesti. Hän oli siis vaihtanut nimeään ja kotimaataan sangen useasti, mielenkiinto tarinaa kohtaan heräsi yleisössä. Martan katsekontakti oppilaisiin oli intensiivinen, äänensävy arvoituksellinen. Tämä salamyhkäinen ja jännittävä alkuasetelma tarinassa ja hahmossa sytytti oppilaiden kiinnostuksen ja edessä oli yhteinen matka. Martasta henkilönä oli tullut totta ja draamassa tärkeä sopimus vahvistui – kaikki osallistujat elivät sitoutuneina samassa tarinassa mukana. Martta oli yksitellen sitouttanut heidät omalla nimillään mukaan fiktiiviseen todellisuuteensa.

Kaikki kuuntelivat palvelustytön tarinaa lumoutuneina ja aktiivisesti osallistuen kun juonenkäänneet niin vaativat. Martta johdatti yleisöä näyttelytilassa ja kokosi elämänsä palasia maalaus maalaukselta kasaan kertoillen palvelustytön raskaasta asemasta, ja siitä mikä sai hänet varastamaan koruja emänniltään. Sopivin välein hän kaiveli hameensa taskusta erilaisia helmikoruja näyttille oppilaille. Tarina kietoi fiktiivisesti muotokuvien mestaritaiteilijat Leonardo da Vincistä Jan Vermeerin osaksi Martan omaa rikkaa henkilöhistoriaa. Pyhää ehtoollista kuvaava maalaus olikin fresko sen työnantajan hevostallissa, jossa hän Italiassa oli palvellut. Mona Lisa-kettu sai uuden merkityksen hymyynsä olemalla se naapurin ilkeä akka Pariisissa. Urbinon herttuapariskunnalta mukaan tarttui ruhtinaallinen korusaalis

ja potkuja sateli varastelusta kaikista työpaikoista ympäri Eurooppaa. Tarinallinen matka päättyi Kettu ja helmikorvakoru -maalaukseen, jonka äärellä Martta kertoi toimineensa maalauksen mallina ja palanneensa takaisin Hollantiin taitelija Vermeerin palvelukseen. Loppu huipentui hänen moraaliseseen opetukseen: ”Ei pidä varastaa, siitä on vain ikäviä seurauksia elämässä. Lupaattehan olla varastamatta?”. Oppilaat naureskelivat huvituneina.

Kierroksen loppuksi oppilailla oli mahdollisuus itsenäisesti tutustua näyttelyyn vain viiden minuutin ajan tai keskustella Martan kanssa. Osa oppilaisista, erityisesti 7.-luokkalaiset pojat olivat hämmentyneitä, mutta hiljaa kaveriporukoissaan. Mitä ihmettä tämä oli? Jotkut oppilaat naureskelevat vasta loppuksi ihmeissään. Osa oppilaisista kiersi lueskelemassa näyttelytekstejä. Keskustelullinen dialogi oppaan ja oppilaiden välillä oli kierroksen aikana vähäistä. Pääosassa oli Martta. Aistittavissa oli, että kokemus draamaopastuksesta oli monelle uusi ja häkellyttävä. Kuvataideopettaja oli aivan haltioissaan ja kiitteli uudesta näkökulmasta tutustua taidenäyttelyyn ja totesi, että keskustelu jatkuisi varmasti koulussa. ”*En olisi ikinä voinut arvata, että näinkin fiktiivisesti voidaan opastaa*”, totesi kuvataideopettaja. Näyttelystä poistuvista oppilaisista huomasin, että fiktiivinen aikamatka herätti positiivisen vaikutuksen; joukko hymyileviä ja nauravaisia oppilaita opettajan kanssa poistui takaisin kouluun.

6.6 Draamaopastuksen toimivuuden tarkastelu

Paikallisena oppimisympäristönä Viljan mielestä Taidetalo Pessi oli hyvä ja tarpeellinen koulun ulkopuolinen paikka taiteen opettamiseen ja eri opettamistavoille:

”Rehellisesti sanottuna ihminen oppii paremmin olemalla muualla kuin koulussa. Ainakin omat keskeisimmät opetukset ovat ne, että pääsee oikeesti ihan elävään maailmaan. Ja en yhtään väheksy oppitunnilla tehtävää työtä, mutta jos joku väittää ettei oppilas opi kuin sillä oppitunnilla, on hän kyllä sairaalahoidon tarpeessa. Silloinhan sitä parhaiten oppii kun pääsee itse liikkumaan, kuuntelemaan ja ikään kuin tila on auki ihmisen kannalta ja aistit on auki tilassa jossa ei ennen ole ollut. Musta se on ideaali tila oppimiselle kun lähdetään muualle. Sopii erilaisille oppimistavoille.”

Fyysisenä oppimisympäristönä Taidetalo Pessin tilat Viljan mielestä oli kiinnostavat, mutta ylätason ahtaus muodostui myös draamaopastuksessa ongelmaksi:

”Pessi tilana on kiva, pieni ja intensiivinen, ja semmoinen niin kuin se on. Kiva kun on kaksikerroksinen ja se on oppilaillekin kiinnostava. Tosin Pessissä on huono puoli, että käytävätilat ovat liian ahtaat. Kun kyseessä oli iso ryhmä, niin ei meinattu mahtua taideteoksien äärelle, tuotti hankaluuk-

sia. Alaosa on kiva. ”

Pikkugallerian näyttelyn sisältö ei ollut liian vaikea toteuttaa teemalliseksi draamaopastukseksi:

”Tossa ei ollut ongelmaa, koska ne olivat pääasiassa muotokuvia, eikä kovin monimutkaisia. Joskus syntyy kiinnostavia juttuja kun pystyy esittelemään vaikean aiheen tai haastavaan kuvan. Niin syntyy tosi kiinnostavaa keskustelua oppilaiden kanssa. Tosi pientenkin kanssa.”

Vilja oli koko opaskierroksen ajan Martan roolissaan uskottava. Hän piti yleisön tiukassa otteessaan luomalla tarinaansa yllätyksellisiä käänteitä ja ennalta arvaamattomia tapahtumia. Draamaopastuksen käsikirjoitus noudatti hieman perinteisen sankaritarun rakennetta, jossa tarinan rohkea päähenkilö taistelee tiensä seikkailujen ja omien urotekojen kautta vapautteen. Martta pyristeli tiensä keinoja kaihtamatta palvelustyön alistetusta asemasta ja isäntäväen huonosta kohtelusta sosiaaliseen vapautukseen, oman elämänsä sankariksi – ilman ritaria. Käsikirjoitus toimi hyvin sovelletuna teemalliseksi näyttelyopastukseksi.

Lapsilähtöisyyden näkökulma toteutuu yleensä hyvin draamaopastuksen kautta oppimisessa, koska motiivi oppimiselle on sisäsyntyinen ja omaehtoinen, oppilaasta lähtevä. Oppilas uppoutuu fiktiivisen tarinan kautta soveltamaan tietoa ja heittäytymään mielikuvituksen kautta mukaan taiteen maailmaan. Kuvauksen oppilaat uppoutuivat myös mukaan Martan tarinaan. Tavoitteena opastuksessa ei ollut pelkän taiteen teorian välittäminen, kuten Vilja asian ilmaisi:

”En toteuteta aihetta niin kun, että se on liian teoreettista. Jos olisin puhunut renessanssin taiteentechnikoista niin teoreettisella otteella, olisin näivettänyt kaikki.”

Draama toimii jo itsessään oppimisympäristönä, sillä oppimisympäristö voi myös olla kokijan henkinen tila draamatapahtumassa. Oppimisympäristön tavoite draamaopastuksessa on mielestäni oppimistaitojen ja ongelmaratkaisutaitojen kehittyminen oivaluksen kautta. Oppaan, tässä tapauksessa palvelustyttö Martan kautta oppilaat oppivat luovaa ongelman ratkaisutapaa ja taiteen tapaa soveltaa tietoinesta uuteen muotoon. Martan didaktinen lähestymistapa näyttelyssä ja maalausten tulkkina oli tarjota ärsykeitä oppimiselle ja siten muuttaa oppilaiden ajattelutapaa nykytaiteen kohtaamisesta.

”Se on oppaan tehtävä, että pystyy ikään kuin oppilaat johdattamaan siihen kuvamaailmaan. Se on hyvä, että siinä on jotakin, joka jää pitkaisen niin kuin askarruttamaan.”

Moni oppilaista oli hämmentynyt opastuskierroksesta, mutta kukaan ei häirinnyt kierroksen kulkua tai lähtenyt kesken pois. Tavoitteena oli oppilaan oman sisäisen dialogin käynnistäminen. Ilmapiiri oppilaiden ja oppaan välillä oli positiivinen ja utelias. Uskon oppilaiden käyneen omaa päänsisäistä dialogiaan kokemuksensa kanssa. Myös Viljan mielestä on tärkeää uudenlaisen ja yllättävän näkökulman tarjoaminen taiteen kohtaamisessa:

”Kaikki mitä me koetaan tai nähdään uutta, tai joku elämys tapahtuu meissä tai liikututaan tai vaikututaan, se on mielestäni aina kasvattavaa jollakin tavalla.”

Näyttely draamallisessa opastuksessa toimi hyvin sosiaalisena ja didaktisena oppimisympäristönä, vaikka vastavuoroista keskustelua oppilaiden ja oppaan kanssa ei ääneen syntyntykään. Ryhmä pysyi kasassa ja oli motivoitunut osallistumaan kierrokseen. Havaittavissa oli, että murrosikäisten nuorten oli hankala heittäytyä ”leikkiin” mukaan. Vaatii erityistä rohkeutta laittaa itsensä alttiiksi, jos ei ole ennen ollut tekemisissä draamallisten menetelmien kanssa ja ettei tule nolatuksi ryhmän silmissä. Nuorilla on myös usein muodostunut omat roolinsa luokassa ja he käyttäytyvät niiden mukaisesti. Opastuksen lopussa huomasin, että tytöt ja pojat olivat omissa porukoissaan. Vilja rohkaisi tietoisesti oppilaita kohtaamaan Martan ja taideteokset ennakkoluulottomasti heittäytymällä hetkeen ja ilman järkevää ennakkoasennetta – elämys ja leikki olivat läsnä:

”Pedagogisen näyttelyn merkitys voi olla taiteella leikkiminen. Taiteessa ei pitäisi olla formaattia. Jos Picassolle olisi sanottu, että tee näin niin, se ei olisi ollut Picasso. Taide vaatii rohkeutta kertoa, miltä minusta tuntuu, sillä menetelmällä mikä tuntuu parhailta kullekin.”

”On sallittua että maailman ei tarvitse olla järkevää, se on taidekasvatuksen merkitys – voi heittäytyä leikkimään taiteella.”

Oppiaineiden integroituminen opastuksessa tapahtui äidinkielen, ilmaisutaidon ja kuvataiteen osalta luontevasti. Parhaiten tuli luonnollisesti ilmaisutaito liitetyksi mukaan kun kyseessä oli draamallinen opastus. Aihekokonaisuudet toimivat tässäkin tapauksessa hyvin, koska ihmisenä kasvamisen ja identiteetin aihekokonaisuus tuli Martan kehitystarinan kautta hyvin käsiteltyä. Oppaan rooliin ei välttämättä ollut helppo peila-

ta omia kokemuksia tai elämäänsä, koska Martan tarina sijoittui Eurooppaan ja erilaiseen yhteiskuntaan kuin, missä nuoret elävät. Yhtymäpintaa samaistua ei siten löytynyt, mutta lopun opetus varastamisen ja pettämisen haitallisuudesta toimivat yli aikakausien. Lisäksi opas antoi muotokuvien hahmoille erilaisia luonteenpiirteitä ja persoonallisuuksia, jotka ovat ihmisille eri puolilla maailmaa samat. Oveluus, laiskuus, ahkeruus, ilkeys, petturuus, kavaluus, ahneus, hyväksikäyttäminen, onni, rakkaus ja ystävyys tulivat eri muodoissa oppaan näkökulmasta käsiteltyä. Lapsilähtöisyyden näkökulmasta oli havaittavissa, että Vilja oppaana pyrki myös kehittämään oppilaiden ajattelu-, pohtimis- ja harkitsemiskykyä ja tarjosi siten oppilaille uusia haasteita. Oppilaiden arvomaailmaan Viljan opastus toi uutta pohdittavaa roolihahmon valintojen ja tekojen muodossa:

"No sitä varten me ollaan täällä, että me ollaan kahden suuntaisia olioita, että meihin tulee asioita ja meistä lähtee asioita ulos ja ajatuksia."

Kulttuuri-identiteetin ja kansainvälisyyden aihekokonaisuuden näkökulmasta draamaopastus edisti kulttuurista lukutaitoa. Aikakausien yhteiskunnalliset olot ja ihmisen asema luokkayhteiskunnassa tuli opaskierroksella selvästi ilmi. Osassa oppilaita heräsi näyttelykierroksen lopuksi aito kiinnostus perehtyä myös näyttelyteksteihin ja Jaana Suorsan maalauksiin. Myös alkuperäisten maalausten kuvat koettiin mielenkiintoisina. Oppiminen draamassa tapahtuu juuri siinä kohtaa, missä todellinen ja kuviteltu, fiktiivinen maailma kohtaavat. Uskon, että oppilaissa virisi aito kiinnostus draaman ja fiktion kautta myös taidehistoriaa kohtaan. Halu ottaa itse asioista selvää ja pohtia, mikä oli totta, mikä täyttä puppua Martan tarinassa. Ainoastaan aikaa tutustua näyttelyn faktatietoihin olisi tarvittu enemmän.

Opastuksessa myös oppilaiden esteettis-eettinen lukutaito sai harjoitusta, sillä Martan hienostunut olemus, asusteet, kampauss ja korut olivat hieman ristiriidassa hänen henkilöhistoriansa kanssa. Lisäksi draamallinen leikki johon Martta johdatti, lumosi oppilaat. Leikkiin sitoutumisessa yksikin ulkopuolelle asettautuva oppilas pilaisi hetken lumouksen.(Heikkinen 2004,72). Eettisyys draamassa syntyi jännityksestä, jolla tarina eteni. Todellinen maailma lakkasi hetkeksi olemasta läsnä ja oli vain Martan luoma todellisuus, johon oppilaat lähtivät mukaan.

Lapsilähtöisyyden näkökulmasta opastus ei välttämättä toiminut parhaalla mahdollisella tavalla 13–14-vuotiaille, kuten kuvauksestakin voi todeta. Oppilaiden oma toiminnallisuus ja taiteen tekeminen eivät toteutuneet. Draamallisessa opastuksessa tulisi huomioida paremmin oppilasryhmän ikä ja soveltaa sisällöllinen aines kohde-ryhmän ikätasolle. Nuorille suunnatun draamallisen opastuksen ei tulisi olla ”liian lapsellista”, vaan sen tulisi paremmin linkittyä heidän kokemus- ja elämysmaailmaan. Nuorten kohtaamisessa tarvitaan myös enemmän aikaa, sillä draamassa voi nousta vaikeitakin asioita yllättäen pohdittavaksi ja yhteisesti käsiteltäviksi. Opastus olisi voinut sisältää ihmisenä kasvamisen aihekokonaisuuden näkökulmasta enemmän arvo-pohdintaa. Esimerkiksi oikean ja väärän pohdinta teeman pohjalta, koska opastus sisälsi roolihahmon näkökulmasta arvovalinoja. Tämän tyyppinen loppukeskustelu olisi mielestäni sopinut hyvin aiheeseen, mutta oppitunnin kestoisessa opastuksessa siihen ei riittänyt aikaa. Ehkä tarkoitus oli, että oppilaat käyvät jälkikäteen keskustelun koulussa opettajan johdolla? Moraalin pohtiminen lisäisi oppilaiden itseymmärrystä ja draamaopas voisi toimia myös eettisten kysymysten avaajana, sillä oppilasryhmälä on opastuksen jäljiltä yhteinen kokemus eettisistä painotuksista. Etiikassa Sirkka Laitisen (2003, 110) mukaan on kyse koko elämän ymmärtämisessä ja oman olemisen jäsentämisestä. Martan elämänkaari olisi toiminut sangen hyvänä ”peilinä” oppilaille. Opastuksen sisältö ei ollut myöskään käsikirjoitettu alakoululaisille tai pelkätään erityisryhmille, mutta olisi voinut sisältää enemmän vuorovaikutuksellisia elementtejä. Nyt Martta oli pääroolissa ja oppilailla oli vain kapeahko kuuntelijan ja katsojan rooli. Vilja oli suunnitellut opastuksen enemmän ehkä alakoululaisille:

”Välillä uskon, että erilaiset teemaopastukset sopivat eri-ikäisille, mutta tuo roolissa toimiminen sopii parhaiten pienten kanssa. Kohtaaminen vaan onnistuu. En tiedä miten menisi, ehkä yläkoululaisten kanssa menee samalla tavalla. Vaikea sanoa, ehkä sisällön suunnittelisi eri tavalla jos kyseessä olisi lukioryhmä.”

Opastuksen aluksi Martta kyseli kaikkien oppilaiden nimet ja toisti ne ääneen. Jokainen otettiin hetkeksi yksilöinä huomioon ja se vahvisti draamaan sitoutumisen, joka oli tärkeää. Erityisesti nuorten kanssa draamallisissa menetelmissä tällaiset ”rituaalinomaiset” menetelmät toimivat ja omistusoikeus omaan draamaan syntyy (Heikkinen 2004, 91–92). Jotta oppilaat olisivat päässeet paremmin mukaan, olisi opastuksen jälkeen pitänyt olla sitä aikaa yhdessä keskustelulle ja pohdinnalle, draamakoemuksen purkamiselle. Kuitenkin oppilaista huomasin, että kokemus herätti kysy-

myksiä ja kukaan ei vaikuttanut olevan pettynyt kokemaansa. Oliko kokemus liian lapsellinen? Se jäi selvittämättä. Ainakin oppilaat poistuivat iloisena näyttelystä ja kiinnostus myös alkuperäisiin teoksiin virisi. Kuvataideopettaja oli erittäin positiivisesti yllättynyt opastuksesta ja sai varmasti uuden tavan lähestyä taidehistoriaa ja nykytaidetta.

6.7 Galleria-ketun matkassa liikeimprovisaatio -opastus

Galleria-ketun idea syntyi halustani liittää Koululaisten Pikkugalleriaan tanssikasvatusta. Soitin toukokuussa 2009 Tanssiteatteri Dis Tanzin tanssinopettaja ja tanssitaitelija Suvi Pohjoselle ja kysyin kiinnostaisiko häntä toimia teemaoppaana Pikkugalleriassa syksyllä. Hän suostui empimättä. Suvi on pitkänlinjan tanssinopettaja ja opettanut myös eri erityisryhmiin kuuluvia lapsia, joten tiesin hänen olevan sopiva henkilö haastavaan tehtävään. Hänen roolinsa Galleria-kettuna tuli suoraan Jaana Suorsan maalausten temasta, jossa ketut seikkailevat. Lisäksi hänellä oli aiempaa kokemusta roolista kettuna Taikapolku-tanssiteatteriesityksestä, joten hänellä oli valmiina sopiva karvainen kettupuku. Opastuksen ideoinnin pohjaksi, tulostin Suville näyttelyyn tulevista teoksista kuvatulosteet. Sovimme, että opastus rakentuu minun vetämälle 15 minuutin pohjustukselle renessanssista ja näyttelyn teoksista ja Suvin 30 minuutin kestoiselle toiminnalliselle osuudelle, joka sisälsi otteita barokin maalauksista ja balettin historiasta (LIITE 2).

6.8 Galleria-ketun matkassa

Havainnoin opastuksen toimivuutta koululaisille ja Suvia teemaoppaana toimimalla itse teemaopastuksessa keskusteluoppaana. Seuraavassa kuvaan teemaopastusta 22.9.2009. Taidetalo Pessissä. Osallistuva luokka oli *TOI -opetusryhmä (8 oppilasta, iältään 7-12 vuotiaita). Luokan mukana oli 1 opettaja ja 4 koulunkäyntiavustajaa.

*TOI -opetus on vaikeimmin kehitysvammaisille tarkoitettua opetusta. Opetus tapahtuu toiminta-aloittain (kognitiivis-motorinen, vuorovaikutustaidot, päivittäisen toiminnan taidot).

Opastettavan ryhmän erityisyys oli minulla ja Suvilla ennakkoon tiedossa. Suvi ehdotti, että Galleria-kettu olisi nukkumassa salissa jo ryhmän saapuessa. Hyvä varotoimenpide etteivät oppilaat pelästyisi kettua, vaan heillä olisi mahdollisuus totutella hahmoon ennen kohtaamista. Samalla Suvi

kuulisi minun opastusosuuden ja saisi tietoa, millaisia oppilaita ryhmässä on.

Luokka saapui Taidetalo Pessin pihaan kahdella invataksilla. Menin ulko-ovelle luokkaa vastaan, sillä tajusin opettajien ja avustajien tarvitsevan apua sisätiloihin pääsemiseen. Pessissä kun ei ole pyörätuoliliuskaa. Osa oppilaista luopui avustajien ja apuvälineiden turvin pyörätuoleista. Yksi oppilas ei halunnut tulla näyttelytilaan, vaan harasi eteisessä tarmokkaasti vastaan. Ymmärsin, etteivät kaikki oppilaat jaksaisi seisoa, ja että miltei jokaisella oli mukana kuvakansio kommunikoinnin välineenä. Järjestin nopeasti näyttelytilaan eteisestä jakkaroita, jotta pääsin aloittamaan opastukseni.

Oppilaiden erityisyys tuli kuitenkin yllätyksenä. Miten olisi järkevintä toimia? Päätin aloittaa mahdollisemman rauhallisesti ja selkeästi seisomalla oppilaiden edessä. Tervehdin jokaisen oppilaan vuorotellen: *"Hei, minun nimeni on Hanna, mikä sinun nimesi on?"* Näin pystyin kartoittamaan, ketkä oppilaista pystyivät puhumaan, ja oliko joukossa oppilaita, jotka eivät halua kommunikoida. Yksi oppilas ei suostunut vastaamaan vaan ilmaisi haluavansa pois näyttelystä.

Puolet oppilaista oli maahanmuuttajataustaisia. Kerroin taulut maalanneen taiteilijan nimen. Painoin kaikkien oppilaiden nimet nopeasti mieleeni, koska halusin oppilaiden tuntevan olonsa turvalliseksi ja tervetulleeksi. Kerroin myös, että salin alaosassa nukkuu kiltti Galleria-kettu odottamassa heitä luokseen. Sovimme, ettei kettua saa herättää meluamalla vaan tapamme ketun sitten myöhemmin kun ensin katselemme yläkerran taulut.

Päätin aloittaa opastuksen kertomalla rohkeasti, että renessanssiksi nimettiin aikakautta, joka oli 500 vuotta sitten. Pyrin ilmaisemaan itseäni selkeästi, käyttäen yksinkertaisia lauserakenteita. Maalauksista kertomisen aloitin Da Vincin Pyhän ehtoollisen pohjalta tehdystä maalauksesta. Keskustelun avasin kysymällä: *"Mikä eläin taulussa on, kuka arvaa?"* Oppilaat tarjosivat välittömästi kissaa. Kuvakansioita selattiin avustajien johdolla kiivaasti. Lopulta kaikki löysivät ketun kuvan. Olimme kaikki tyytyväisiä. Seuraavaksi kysyin: *"Kuinka monta kettua löydät maalauksesta?"* Yksi oppilaista halusi tulla laskemaan maalauksesta ketut, toiset etsivät lukua kuvakansioista. Oikealle vastaukselle taputettiin.

Kettu Lisan kohdalla kokeilin vaikeampaa kysymystä: *"Ketä tämä maalaus esittää?"* Eräs poika tiesi yllätyksekseni vastauksen. *"Millainen ilme maalauksen kettunaisella on?"*, kysyin seuraavaksi. Kuvakansioiden muovitasut rapisivat, viimeinen kaikki löysivät hymynaaman kuvan. Näytin laminoitua väritulostetta alkuperäisteoksesta kaikille yksitellen. Se oli lapsista kiinnostavampi kuin näyttelyn maalaus. Jokainen halusi pitää kuvaa hetken itsellään. Siirryimme jakkaroiden kanssa näyttelytilan kapeaan yläkätävään. Michelangelon maalausta Ihmisen luominen jäljittelevän maalauksen, Ketun luominen kohdalla etsimme kädestä vastaavat sormet kuin maalauksessa ja harjoittelimme koskettamaan toisia pareittain sormenpäillä. Tuntoaistiin ja motoriseen oppimiseen pohjautuva leikki herätti hilpeyttä

lapsissa. Lopetin osuuteni Urbinon herttuaparin muotokuvaan. Pyysin lapsia arvaamaan: ”*Tykkääkö maalauksen pariskunta toisistaan vai vihaavatko he toisiaan?*”. Lapset hakivat kuvakansioista sydämen kuvia. Totessimme yhdessä, että he ovat varmasti rakastaneet toisiaan erittäin paljon. Olin ylittänyt opastusaikani 5 minuutilla.

Siirryimme hitaasti portaita salin alaosaan, missä Galleria-kettu nukkui penkillä. Opettaja ja avustajat auttoivat oppilaita. Lapset olivat jännittyneitä ketusta. Pyysin lapsia varovasti kutittamalla herättämään ketun. Galleria-kettu heräsi haukotellen ja hitaasti jäseniään venytellen. Yksi lapsista pelkäsi kettua ja alkoi itkeä. Vein hänet sivummalle ja kerroin totuuden: ”*Kettu ei ole oikea. Se on karvainen kettupuku, jonka sisällä on tyttö, jonka nimi on Suvi. Sinun ei tarvitse pelätä, Suvin esittämä kettu on kiltti. Suvi leikkii kettua, joka opettaa sinulle prinsessatanssin.*” Tyttö nyökkäsi hymyillen ja tuli ”leikkiin” mukaan. Luokka oli tuonut myös oman opetuskettunsa tapaamaan opaskettua. Pehmolelu-ketun vierailua ja kohtaamista Galleria-ketun kanssa olivat oppilaat jännityksellä odottaneet. Se oli iso juttu!

Galleria-kettu pyysi oppilaat espanjalaista prinsessaa kuvaavan maalauksen äärelle ja puki yllensä vannehameen. Näin oppilaat tulivat tietoisiksi, miksi barokin ajan vaatteissa oli hankala liikkua tai leikkiä. Seuraavaksi kettu pyysi opettajia ja lapsia muodostamaan suuren piirin, jotta voitaisiin yhdessä tanssia hovitanssia. Piiri muodostui yllättävän nopeasti. Kettu opasti: ”*Tytöt ovat prinsessoita. Laittakaa kädet eteenne kuten maalauksen työllä. Pojat taas ovat prinssejä, joilla on vartalon sivulla lantiolla miekka, josta pidätte molemmilla käsillä kiinni. Tanssimme yhdessä myötäpäivään, ja kun ilmoitan, tekevät tytöt hoviniiauksen näin, ja pojat hovikumarruksen näin.*” Kettu ilmoitti laittavansa barokkimusiikin soimaan taustalle. Kaikki osallistuivat haltioituneena hovitanssiin, jokainen oppilas omalla persoonallisella tyylillään, motoristen taitojensa sallimissa rajoissa, yllättävän hyvin musiikin rytmissä pysyen. Yksi avustajista valokuvasi muistoksi oppilaita ja kettua. Tanssin lopuksi oppilaita kannustettiin taputuksin ja hyvä, hyvä -huudoin.

Lopuksi Galleria-kettu opetti esimerkkiä näyttäen liikeimprovisaatiota, millainen on voimakas, terävä tai pysähtyvä liike. Oppilaat asettuivat avustajien auttamana salin perimmäiseen nurkkaan, josta liikuttiin diagonaalissa salin etuosaan. Jokainen sai useaan kertaan vuorotellen esittää oman voimakkaan liikkeensä ja liikkeen pysähdyksen. Kettu ja opettaja avustajien kanssa kannustivat yksitellen oppilaita: ”*Hyvä, hyvä, hieno liike, upea pysähdys!*” Tyttö, joka ei aluksi halunnut osallistua opaskierrokselle, innostui liikkumisesta. Hän oppi uuden taidon, eli hyppimään tasajalkaa. Naurusta ja hyppimisestä ei hänen kohdallaan meinannut tulla loppua. Lopuksi jokainen sai kirjoittaa nimensä vieraskirjaan. Opaskierros päättyi 10 minuuttia myöhässä. Loppuvilkutuksista ja hyvästelyistä ei ollut tulla loppua. Ilmapiiri oli iloinen, onnellinen ja erityisen avoin. Opettajan ja avustajien kiitokset olivat ylitsevuotavat. Ryhmä oli saanut enemmän irti näyttelyyn toiminnallisesta osuudesta. Olimme Suvin kanssa opastuksen jälkeen iloisia, mutta ainakin minä olin uupunut.

6.9 Liikeimprovisaatio – opastuksen toimivuuden tarkastelu

Galleria-ketun matkassa opastuksen alussa Taidetalo Pessin fyysisen oppimisympäristön puutteet tuli selkeästi ilmi. Pyörätuolia käyttävät oppilaat eivät päässeet sisälle, koska liuskaa ei ole. Onneksi ryhmä oli pieni, vain 8 lasta ja avustajia oli riittävästi auttamassa. Näyttelysalin ylätasanteella oli onneksi tilaa jakkaraille ja sain järjestelyä istumapaikat niin, että kaikki oppilaat pystyivät näkemään maalaukset ja olemaan kontaktissa oppaaseen. Sali ylä- ja alatasoineen ei kuitenkaan ole näin erityiselle ryhmälle kovinkaan turvallinen kapeine käytävineen ja portaineen. Lisäksi salin lattia oli erittäin liukas liikkua ilman jalkineita. Oppaiden ja avustajien tuli olla valppaana, jotta liikeimprovisaatio-osuus toimi oppimisympäristön sallimissa rajoissa. Tämä ei kuitenkaan vaikuttanut olennaisesti opastuksen sisällölliseen toimivuuteen ja ryhmänä toimimiseen. Liikeimprovisaatioissa olisi erityisen tärkeää, että Taidetalo Pessi toimisi hyvin liikkumisen ja leikkimisen fyysisenä oppimisympäristönä. Erityisryhmien kohdalla nämä puutteet ovat olennaisia. Leikki oppimisympäristönä mainitaan perusopetuksen opetussuunnitelmassa opetusmenetelmien yhteydessä:

”Työtapojen tulee antaa mahdollisuuksia myös eri ikäkausille ominaiseen luovaan toimintaan, elämykseen ja leikkiin.” (Opetushallitus 2004,8).

Sosiaalisen vuorovaikutuksen oppimisympäristönä näyttely ja opastus toimivat erinomaisesti. Opastuksen tavoitteena ei ollut taidehistoriallisen tiedon tai kuvataiteen opetussuunnitelman mukaisten tavoitteiden opettaminen, koska ne eivät liittyneet millään tapaa ryhmän oppimisen tavoitteisiin. Lasten erityisyydestä johtuen oppaiden ja lasten vuorovaikutus nousi keskiöön. Oppilaat ja heidän opettajansa sekä avustajat että oppaat kykenivät yhteistoiminnallisuuteen. Vuorovaikutus oli positiivista, rohkeasevaa ja kannustavaa. Kuvauksen Galleria-ketun liikeimprovisaatio osuudessa se tulee selkeimmin ilmi. Oppaan mielestä koulun ulkopuolinen oppimisympäristö vaikuttaa:

”Se herkistää, että lähtee pois luokasta koulun ulkopuolelle. On niin erilaisia oppimistapoja. Tärkeää on, että voi kokea itse.”

Dialogi keskusteluopastusosuudessa muodostui lähes kaikkien oppilaiden kanssa kuvakansioiden välityksellä. Oppilaille oli valtava innostus saada vastata ja keskustella. Kuvakansioiden avulla kommunikointi oli yllättävän helppoa, mutta aikaa tutustua

lapsiin olisi pitänyt olla enemmän. Joukossa oli muutama oppilas, joka olisi halunnut keskustella puhumalla, mutta aikaa ei ollut riittävästi. Ryhmä oli rajoitteistaan huolimatta erittäin valpas ja kiinnostunut maalauksista. Oppilailta maalausten kettuhahmot koskettivat, koska heidän opettajansa käytti koulussa opettamisen apuvälineenä kettuhahmoa.

Tässä tapauksessa kettu edusti heille valmiiksi opetustilannetta ja helpotti opastuksen sujuvuutta ja didaktinen oppimisympäristö mahdollistui luontevasti. Oppilaat kykenivät kosketuksen kautta myös vastavuoroiseen dialogiin toistensa kanssa. Yhteinen sormileikki Ketun luomismaalauksen äärellä toimi erinomaisesti. Maalauksen aihe heräsi uudella tavalla eloon, irti taidehistoriallisesta kontekstistaan. Koko opastuksen aikana dialogin syntymiselle ei ollut esteitä, vaikka olin siihen ennakolta varautunut. Kohtaaminen erityislasten kanssa oli haastavaa, mutta sai aikaan halun antaa juuri näille lapsille parhaan mahdollisen kohtaamisen kuvataiteen kanssa.

Teemaopastuksessa erityisryhmälle oli pääosassa toiminnallisuus, ei niinkään erillisiin oppiaineisiin integroituminen, koska he eivät opiskelleet perusopetussuunnitelman oppiainejaon mukaisesti. Edellä kuvatussa opastuksessa kuitenkin harjoiteltiin hieman matematiikkaa, perehdyttiin historiaan ja tutustuttiin tanssiin, mutta tärkeimpänä tavoitteena oli vahvistaa lasten identiteettiä ja tarjota elämyksellinen kokemus taidenäyttelyssä vierailusta. Myös tässä opastuksessa aihekokonaisuuksien kautta oppiminen toteutui vaikka sille ei opetussuunnitelmassa ollut tarvetta, koska ihmisenä kasvamiseen ja identiteetin tukemiseen opastuksen tanssillinen osuus soveltui erinomaisesti. Opastuksessa opittiin kokemuksellisen oppimisen kautta, jokainen oppilas sai oman henkilökohtaisen kokemuksen liikeimprovisaatiosta. Oman kehon käytön ja oman liikekielen kautta ilmaisemisen oppilaat sekä opettaja että avustajat kokivat palkitsevana. Mukana ollut henkilökunta loi kannustavan ilmapiirin oppilaille ja lapset osallistuivat aktiivisesti ja iloiten.

Liikeimprovisaatiossa mukana oli myös barokkimusiikkia, jonka käyttö tuki oppimista ja ilmapiiriä. Musiikin käyttö vaikutti oppilaiden keskittymiseen ja motivoi osallistumaan. Opastuksen alussa vastaan harannut oppilas halusi jatkaa pomppimista loputtomiin. Galleria-kettu vahvisti ja tuki lasten identiteettiä hovitanssiharjoitteen avulla. Jokainen sai kuvitella olevansa prinssi tai prinsessa. Lapset heittäytyivät rooleihinsa, vaikkei mitään opetusrekvisiittaa; miekkoja, kruunuja tai pukuja ollut käytössä. Pienil-

lä lapsilla leikin ja mielikuvituksen maailmaan on portti vielä auki. Kaikki iloitsivat yhdessä. Liikuntarajoitteita ei kukaan huomannut, kukaan ei tehnyt mitään väärin – kaikki osasivat! Lapsilähtöisyys oli huipussaan. Galleria-ketun matkassa opastus toimi hienosti siis lapsilähtöisyyden näkökulmasta. Tässä auttoi ryhmän pieni koko, vain 8 lasta. Erityisryhmän ollessa kysymyksessä, lasten avoin ja välitön kohtaaminen on tärkeintä. Teemaopastuksessa pyrittiin ottamaan lasten oma toiminnallisuus huomioon. Galleria-kettu toimi johdonmukaisesti ja opastus sekä toimintaohjeet olivat selkeitä. Lapset eivät ryntäilleet miten sattuu ympäri näyttelysalia, koska Suvi tanssinopettajana pystyi tarjoamaan turvallisen ja oppimista edistävän ilmapiirin. Jokaisen harjoitteen kohdalla hän käytti kertausta oppimismenetelmänä. Kuvauksessa käy ilmi, että Suvi Galleria-kettuna ei päästänyt lapsia helpolla vaan käytti liikeimprovisaatioharjoitteiden pohjana maalausten taidehistoriaa, barokin baletin historiaa ja vaikeita käsitteitä kuten diagonaali. Tähän Suvilla oli perustelunsa:

”Mielestäni erityislapsilla on oikeus samanlaiseen laadukkaaseen opetukseen kuin kellä muullakin oppilaalla. Opetusta ei tarvitse madaltaa sen perusteella, että on kyseessä erityislapsi. Tanssinperusharjoituksia on helppo varioida, se ei tuota ongelmaa.”

Teemaopastuksessa Suvi heittäytyi lasten maailmaan esittämään kettua tai pikemminkin opetuskettua. Olisiko lapsilähtöisyys toiminut paremmin jos lapset olisivat myös saaneet esittää kettua? Tanssia ja improvisoida ketun liikekieltä ?

Erityisryhmän opastuksen toimivuudessa onnistumisessa yksi tärkeimmistä tekijöistä on henkilökunnan riittävyys. Galleria-ketun opastuksessa oli mukana kaksi opasta ja opastus oli jaettu tiedolliseen ja toiminnalliseen osuuteen. Kuvauksessa käy ilmi, että yksi oppilaista pelästyi Galleria-kettua ja yksi oppilaista ei halunnut osallistua mukaan. Tällaisissa tilanteissa toisen oppaan läsnäolo on perusteltua. Lapsilähtöisyys ja vuorovaikutus sekä dialogi eivät olisi toimineet hyvin ilman ryhmän aktiivista avustajajoukkoa, jotka tuntevat jokaisen lasten tarpeet ja kyvyt.

7. KEHITTÄMISEHDOTUKSIA NÄYTTELYN JA OPASTUSTEN TOIMIVUUTEEN

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää Koululaisten Pikkugallerian näyttelyn ja opastusten toimivuutta nykytaiteen oppimisympäristönä. Esittelen seuraavassa kahdek-

san erilaista kehittämisehdotusta näyttelykonseptin parantamiseksi. Ehdotukset pohjautuvat Goes renessanssi & barokki -kuvataidenäyttelyn oppaiden, vantaalaisen Korson yläkoulun kuvataideopettajan ja Vantaan opetustoimensuunnittelijan haastatteluista tulleisiin ehdotuksiin sekä omiin havaintoihini opastuksista ja niiden toimivuuden tarkastelusta käsitteiden kautta sekä kokemukseeni näyttelyn kulttuurituottajana.

7.1 Miksi Pikkugalleriaa oppimisympäristönä tulisi kehittää?

Opetushallituksen perusopetuksen valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteet uudistuvat lähitulevaisuudessa. Mediassa käydyin viikkoon keskustelun pohjalta on havaittavissa tarve puoltaa uuden perusopetuksen opetussuunnitelman tuntijaossa taideaineiden osuutta. Uusia taideainekokonaisuuksia pyritään saamaan mukaan opetussuunnitelmaan, muun muassa teatteri ja tanssi haluttaisiin yhdeksi ainekokonaisuudeksi, mutta vielä on epävarmaa toteutuuko se. Kulttuuri- ja taidekasvatus on toivottavasti kouluissa tärkeämmässä asemassa kuin tänä päivänä ja sen myötä uudet oppimisympäristöt, koulun aihekokonaisuuksiin linkittyvä nykytaide saa paremmin jalan sijaa.

Vantaalla on kulttuurikasvatuksen edistämiseksi laadittu perus- ja esiopetuksen luovus- ja kulttuurikasvatussuunnitelma vuonna 2006 ja se on opetussuunnitelman liite. Suunnitelman tavoite on ohjata opettajia ja kouluja käyttämään vantaalaisia lapsille ja nuorille suunnattuja kulttuuripalveluita opetuksen ja oppimisen tukena. Sen mukaan kulttuurikasvatuksen tavoitteena on rohkaista lasta monipuoliseen ilmaisuun kulttuuritarjonnan avulla, jotta hänen kulttuuri-identiteettinsä kehittyä ja itsetuntemuksensa kasvaa (Vantaan kaupunki, 2006.) Tämä suunnitelma on tärkeä, koska se vahvistaa Koululaisten Pikkugallerian olemassa olon tärkeyden paikallisena nykytaiteen oppimisympäristönä. Suunnitelmassa näyttelyvierailua tarjotaan kulttuurikäyntikohteeksi eri luokka-asteille ja sisällytettäväksi koulun opetussuunnitelmaan. Suunnitelman päivitystyö käynnistyy syksyllä 2010 ja Koululaisten Pikkugalleria tulee suunnitelmaan mukaan yhtenä laajimmin kouluja palvelevana paikallisena oppimisympäristönä, siksi sen tuottaminen ja kehittäminen on erittäin tärkeää.

7.2 Kehittämisehdotuksia

1. Näyttelysuunnittelutyöryhmän perustaminen

Lasten Taidetaloissa ei ole töissä palkattua taide- tai yleisökasvattajaa, joten näyttelyiden suunnittelu- ja kehittämistyö liittyy kulttuurituottajan tehtäviin. Lähes kaikki näyttelyoppaista etsitään, palkataan ja koulutetaan joka syysy uudestaan. Näyttelyoppaiden tieto ja taito menetetään vuosittain ja pitkäkestoista kehittämistä näyttelytoiminnassa ei pääse tapahtumaan. Tämän johdosta näyttelyn tuottajalla tulisi olla näyttelytoiminnan kehittämisen ja suunnittelun tueksi suunnittelutyöryhmä, joka koostuisi kuvataiteen ammattilaisista, mieluiten näyttelyoppaista ja perusopetuksen kuvataideopettajasta sekä Vantaan kuvataidekoulun opettajasta ja mahdollisesti myös näyttelyn taiteilija. Yksi tuottaja ei millään kykene suoriutumaan näyttelykokonaisuuden tuottamisvastuun ohella näyttelyn kehittämisestä, koska hänellä ei ole sitä ammattitaitoa, joka kuvataiteen ammattilaisilla nykytaiteesta on. Oppaiden haastatteluita kävi ilmi, että kaikki haastateltavat olivat halukkaita osallistumaan työryhmän toimintaan ja sisällön, erityisesti opastusten kehittämiseen. Erityisesti taitelijan ja näyttelykokonaisuuden valinnassa työryhmän apu olisi merkittävä. Työryhmän toiminnasta oppaat ja kuvataideopettaja olivat sitä mieltä, että sen ei tarvitse kokoontua kuin 2–4 kertaa vuodessa. Työryhmässä voisi olla vain n. 6 jäsentä, jotta työskentely olisi joustavaa.

2. Oppaiden koulutus

Oppaiden koulutus järjestettiin heti Goes renessanssi & barokki -näyttelyn rakentamisen jälkeen. Koulutus kesti vain kaksi tuntia. Osa oppaista koki koulutuksen keston ja sisällön riittämättömänä:

” Voisi olla kiva kun taitelija on pitänyt opastuksen niin oppaat voisi pitää yhdessä tunnin ideariihen. Voisi miettiä rauhassa.” – opas

tai halusi sisältöihin tietoa erityisryhmistä:

” Oppaiden koulutus vastasi tarkoitustaan. Minulla ei ollut ennakkotietoja taideteoksista, joten koulutus auttoi opastuksen käsikirjoituksen laatimisessa. Miten kehittää? Olisi hyvä tietää erityisryhmistä enemmän, mitä rajoituksia on, tai onko ne rajoituksia – enemmänkin erityisominaisuuksia.” – opas

”Hyvä, että koulutus järjestetään oppaille. Taitelija oli läsnä tapaamisessa. Saa itse olla vastaanottava osapuoli. Nyt vielä oli avajaisjuhla ja tarjoilu.”

– opas

Koulutuksen kesto tulisi olla vähintään 4-6 tuntia ja sen tulisi olla palkallinen. Kaikki oppaat laativat syksyllä 2009 oman käsikirjoituksen opastukseen omalla vapaa-ajalla. Suunnittelutyöstä tulisi maksaa myös korvaus. Oppaiden koulutukselle ja ennakkota-paamiselle tulisi varata oppaan ehdottama yhteinen idearühiaika. Näin oppaat voisivat paremmin pohtia esimerkiksi oppiaineisiin integroituvia sisältöjä. Oppaille on tärkeää kokea kuuluvansa Pikkugallerian henkilökuntaan, osallistuminen näyttelyn suunnittelutyöryhmään sitoisi heidät paremmin omaan työhön ja kehittäminen yhdessä kollegoiden kanssa olisi hedelmällistä. Koulutuksessa tulisi avata myös perusope-tuksen opetussuunnitelman ainekokonaisuuksia, mikäli näyttelyä ehdotetaan kouluille integroitavaksi oppiaineiden yhteyteen.

”Oppaiden koulutuksessa voisi sanoa, että nostetaan tässä näitä aineita esiin, kumpi aihekokonaisuus vai oppiaineintegrointi ois parempi? Aiheko-konaisuudet jää yleensä toteutumatta koulussa kun ne ei liity varsinaisesti mihinkään oppiaineeseen. Voi kattoo näyttelyn kannalta sopivaksi.”

– opas

Kuvataideopettaja oli erittäin positiivisesti yllättynyt oppaan ammattitaidosta ja näytte-lyn sisältöön perehtyneisyydestä:

”Minä kuvittelin, että tiedän jotakin renessanssista ennen tänne tuloa mut-ta yhtäkkiä sen opastuksen aikana ajattelin että voi itku, mitä tapahtui; ihminen on paneutunut ja kerännyt tietoa renessanssin ajoilta sellaisia asioita joita on kiva kuulla ja jotka jää oppilaille mieliin. Hän oli tosi paljon ammattitaitoisempi kuin minä tässä tilanteessa ja opastus oli – siis tämä näyttely ei missään tapauksessa olisi avautunut ilman opastusta. Siis itse nää työt olisi olleet sellaisia, että ne olisi auennut kuvina. Et vaikka tässä olisi vieressä ollut innoittava työ, niin siten se oli toisinto ikään kuin taiteli-jan tulkintaa, niin minä olisin itse osannut sanoa vain, että katsokaapas et tämmöinen versio. Et kyllä se opastus oli ihan hirvittävän hyvä, tosi hyvä.”

– kuvataideopettaja

Oppailta ei voi liian laajasti edellyttää perehtyneisyyttä perusopetuksen opetussuun-nitelmaan. Vantaan kaupungin opetustoimensuunnittelijan mukaan, välttämättä opet-tajatkaan eivät ole itse perehtyneet yksityiskohtaisesti suunnitelman tarkkoihin tavoit-teisiin ja sisältöihin.

3. Näyttelyn ennakkotehtävämateriaalin kehittäminen opettajille

Oppimisympäristönä Koululaisten Pikkugalleria toimisi paremmin perusopetuksen opettajille ja oppilasryhmille, mikäli koulut saisivat enemmän ennakkomateriaalia ja tietoa näyttelystä, jotta ne voisivat laajemmin käsitellä näyttelyvierailua ennen ja jälkeen vierailua koulussa:

”Nyt en puhu niinkään itsestäni vaan yleisesti, eli jos täällä vierailee erilaisia luokkia ja opettajia, niin tärkeää olisi se kun lähdetään näyttelyyn niin ennakotieto. Jotain voisi tehdä koulussa jo etukäteen, ettei pomsahdeta vaan yhtäkkiä johonkin tilanteeseen, siinä menee oppilaillakin hetki ennen kuin ne ymmärtää ja pääsee eläytymään siihen uuteen aiheeseen. Et sellainen ennakkoon pieni tehtävä ilmoittautuneille koululuokille. ja sitten se vierailu ja mahdollisesti se työskentely siellä koulussa taas. Silloin mun mielestä olisi mahdollisuus niin kuin käydä läpi ennakkokäsityksiä ja sitten olisi se näyttelykokemus ja sitten oman tekemisen kautta työstää niitä asioita ulos eli niin kuin oma kommentti siihen näyttelyyn.” –kuvataideopettaja

” En tarkoita mitään mekalomaanisia opetusmonisteita tai opetuskokonaisuuksia vaan joku sellainen jonka oma opettaja voisi oppilaille esitellä etukäteen näyttelyn □iin kuin toki varmaan tapahtuukin. Tuskin tänne kukaan tulee oppilaat repien, että nyt mennään jonnekin, mutta se voisi auttaa opettajaa ja niitä luokkia suhtautumaan ehkä siten tulee saamaan siitä enemmän irti.” –kuvataideopettaja

Saman epäkohdan koki myös yksi oppaista:

” Vois olla kiva myös tehtävä ennakkoon. Se vaatisi enemmän yhteistyötä oppaiden välille ettei opeille tule orpo olo. Se opastilanne on aika hektinen, ei siinä ehdi opettajaa opettaa, kuinka jatkat tätä koulussa.” – opas

Näyttelystä tuotettiin oheisohjelmaesite, josta löytyi opastukset, työpajat ja yleisökasvatuseritykset sekä erillinen juliste, jotka kaikki lähetettiin jokaiseen vantaalaiseen kouluun. Tähän esitteeseen voisi tulevaisuudessa liittää myös valokuvia näyttelytilasta, Taidetaloista, näyttelyn teoksista ja enemmän tietoa taitelijasta. Samat materiaalit voisivat myös olla Internetissä. Yhden oppaan mielestä syksyn näyttelyn oheisohjelma-
moniste oli riittävä:

”Näyttelymonisteesta oltiin iloisia. Liian syvällisen tehtävämateriaalin opettaja voi kokea kuormittavana. Pieni selkeä, josta tulee esille näyttelyn henki. Sellainen, jota opettaja voi itse lähteä hyödyntämään.” – opas

4. Opastusten ja näyttelyn integroiminen aihekokonaisuuksiin

Pikkugallerian Goes renessanssi & barokki -näyttelyssä tarjosin useita eri oppiaineita integroitavaksi opettajan harkinnan mukaan näyttelyvierailuun. Opastusvarausten yhteydessä kävi ilmi, että opettajat eivät aina ymmärtäneet, mistä integroimisessa oli

kyse. He saattoivat kysyä minulta muun muassa; tuleeko minun tulla historian tunnilla näyttelyyn tai enkö voi tulla ihan muuten vaan, onko pakko olla joku oppiaine jota sovellan? Integroiminen tuntui vaikealta ja olin ollut väärässä kun olin ajatellut helpottavani opettajien työtä tarjoamalla integroimisen mahdollisuutta. Integroiminen ahdisti myös oppaita, koska heillä ei ole tarpeeksi tietoa eri oppiaineiden tavoitteista ja sisällöistä ei luokka-asteilla. Opettajille näyttelyn yhteydessä jaetun jatkotehtävämonisteen tarkoitus oli helpottaa aiheen käsittelyä koulussa vierailun jälkeen. Asiakaspa-lutteissa opettajat kehuivat, että näyttely ja opastus soveltuivat erittäin hyvin 6.-luokkalaisten historian opetukseen barokin osalta. Aina ei näyttelyn aikataulu vastannut koulun opetuksen aikataulua:

”Suoraan sanottuna olen opetusmonistetta pihdannut, koska näitten luokkaryhmien kanssa tehtiin nyt syksyllä iso keskiaika -projekti ja nyt joulun jälkeen perehdymme tähän aiheeseen eli heillä on historiassa renessanssi. Historian ja äidinkielen opettajan kanssa sovittiin, että nyt joulun jälkeen mennään tähän asiaan tai palataan.

Ja mulla on tämä opettajan tehtävämoniste eli palataan takaisin tähän näyttelyyn ja katsotaan näitä muotokuvia ja renessanssimaalauksia ja otan tästä monisteesta tai ainakin vinkkejä tehtävistä.”-kuvataideopettaja

Osa oppaista suhtautui kuitenkin myönteisesti oppiaineintegraatioon:

”Tanssin ja kuvataiteen kautta voi opettaa vaikka mitä luonnontieteitä, historia tai vaikka puhdasta matematiikkaa. Heilahduskulma, voimakas liike tai diagonaali voidaan aivan hyvin oppia tanssin kautta. Tulee muistaa, että on olemassa erilaisia oppijoita.” – opas

”Äidinkieli ja sanataide -aspekti nähdään toisessa valossa, erinomaista. Se on hyvä, että rikotaan rajoja. Historiaan ja maantietoon sopii tanssillinen liikunnan opastus.”

– opas

”Se on kutsuvaa. A, opetan tätä, mitä täällä olisi tarjolla minun oppilaille. Näinhän opettaja ajattelee omista koulutuksista, miksi ei myös opettaja oppilaiden näyttelyn osalta? Että ketä ajatellen tätä kokonaisuutta on ajateltu, hirveen hyvä.”

– kuvataideopettaja

Taiteen integroimisen onnistuminen eri oppiaineisiin on riippuvainen koulun ja opettajien toimintakulttuurista:

”Toki ilman kuvataidetta voi elää ihan hyvää elämää ja menestyä. Toki voi kieltää täysin, mutta tässä visuaalisessa maailmassa, onko se ihan järkevää ja integraatiosta koulussa minulla on pelkästään hyvää sanomista, ja muutakin taidetta voi integroida ihan mihin vaan ja minun onneksi meidän koulussa onkin tapahtunut. Se on luontevaa ja osa toimintakulttuuria ja se

on hirvittävän inspiroivaa se antaa myös opettajille paljon, antaa eri opettajille itselleen, se tuplaa, triplaa ja monikertaistaa opettamisen.” - kuvataideopettaja

Peruskoulussa opetussuunnitelma ja sen tavoitteet ruokkivat enemmän oppilaan tiedollisia valmiuksia. Kehon kautta oppiminen on myös erittäin tärkeää:

”Tosiasiahan on, että koulussa opetetaan kaulasta ylöspäin olevaa osaa 90 % ja kaulasta alaspäin vain 10%.” – opas

Mielestäni Koululaisten Pikkugallerian nykytaiteen näyttelyt tulisi integroida mieluiten aihekokonaisuuksiin, koska niiden sisällöt läpäisevät kaikki oppiaineet. Silloin puhutaan myös eheyttävästä opetuksesta. Oppiainejakoinen integraatio voi jäädä vain hyväksi ajatuksesi ja pintaraapaisuksi jos sitä ei saada luontevaksi sovitettua näyttelyn teoksiin. Siihen ei oppitunnin mittainen vierailu riitä. Samaa mieltä integroinnista oli myös Vantaan kaupungin opetustoimensuunnittelija Ulla Nurmi, sillä myös hänen mielestä aihekokonaisuudet sopivat paremmin sovellettaviksi taidenäyttelyiden yhteyteen. Järkevintä olisi, että näyttelyyn osallistuvat opettajat saisivat itse harkita integroivatko vierailun eri oppiaineisiin ja olisi hyvä jos opettajat vierailisivat ennakkoon tutustumassa näyttelyyn. Liikunta on kuitenkin helppo integroida vierailuun, koska oppilasryhmät tulivat liikuntatunnilla kävellen Pikkugalleriaan.

Useiden oppiaineiden soveltaminen opastuksessa vaatii oppaalta laajaa perehtymistä opetussuunnitelmien sisältöihin ja tavoitteisiin. Aihekokonaisuuksista ihmisenä kasvaminen ja kulttuuri-identiteetti sekä kansainvälisyys ovat parhaiten soveltuvia Pikkugalleriaan. Lisäksi näyttelykohtaisesti tulisi huomioida aihekokonaisuuksista viestintä ja mediataito sekä vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta.

5. Erityisryhmien huomiointi

Vantaalla erityisryhmiin kuuluvien lasten ja nuorten määrä on huomattavan suuri, lähes 14 % lapsista kuuluu erityisen tuen tarpeessa oleviin. Tämä johtuu osaksi siitä, että Vantaan asukkaiden ikärakenteessa lasten ja nuorten määrä on suuri, osa selittyy sillä, että Vantaalla on paljon maahanmuuttajataustaisia lapsia. Teemaopastukset

osoittautuivat erittäin soveltuviksi erityisryhmille. Dialogi oppaan sekä taideteoksen välillä onnistui yliodotusten ja opastuksia voisi hyvin tulevaisuudessa tarjota pelkätään erityisryhmille. Erityisryhmien kirjo on kuitenkin suuri ja näyttelyoppaiden sekä kulttuurituottajan ammattitaito kohdata erilaisia erityisryhmiä oli osittain puutteellinen. Eri kulttuuritaustaisten ja erityisesti valmistavien maahanmuuttajataustaisten ryhmien kohtaaminen ja dialogi opastustilanteessa voi olla oppaille haastavaa:

”Mulle sattui yksi ryhmä, joka ei osannut suomea. Se oli tosi koominen tilanne kun en tiennyt miten vetää. Siinä Venuksen luona yksi viittasi ja sanoi simpukkaa norsuksi...ja olin hieman häkeltynyt. Mulla oli mukana onneksi niitä liikejuttuja, yritin puhua hitaammin.” – opas

”Jos olisi haluttu tehdä syventäviä draama-harjoituksia ei 45 minuuttia olisi riittänyt. Yllätys oli, että ryhmät oli kaikki erityisryhmiä. Niitten kanssa 45 minuuttia oli liian pitkä, koska erityislapset eivät pystyneet keskittymään intensiivisesti. Piti keksiä hatusta tekemistä kun oppilaat eivät pystyneet keskittymään aiheeseen. Onneksi oli se turbaanihattu, jota oppilaat sitten innolla sovitteli päähänsä.” – opas

Eräältä oppaalta tuli hyvä ehdotus maahanmuuttajataustaisten valmistavien luokkien opastamisen kehittämiseksi ennakotehtävillä. Ryhmän opettajan kanssa voisi sopia eri aihealueista, mitä opastuksessa käsitellään. Aiheina voisi olla esimerkiksi värit tai 7 sanaa, joita opastuksessa sitten käsiteltäisiin. Liikkeen sisällyttäminen eri motoristen harjoitteiden kautta voisi myös toimia paremmin kuin tietoaaines:

”Kehitysvammaisille voisi sisällyttää enemmän ikään kuin liikettä paljon. Sen huomaa, että jos pitää pysyä pitkään paikallaan, lähtee ikään kuin lapanen kädestä. Informoida etukäteen, että tulee pienempi ryhmä kerralla, ettei tule niin paljon ja myös niin kuin se tekstimassa, mitä on aika paljon muille perusopetusryhmille, niin sitä pitää olla vähemmän sitä tekstiä kuin muille. Tietysti noissa erityisryhmissä on niitäkin joille se ei ole niin vaikeeta, että niitä on ikään kuin hirveen erilaisia oppilaita noissa erityisryhmissä. Olisi ollut kiva ennakkotieto, jotta olisi saanut tietää millainen keskittymiskyky oppilailla on. Niin ikään kuin ei tarvitse improvisoida paikanpäällä, se olisi ollut myös heillekin antoisampaa jos olisin tuntenut etukäteen.” – opas

”Ihmiset on erilaisia; toisille riittää että näkee teoksen ja jysähtää mutta toisille ei. Joillekin liike voi olla se tie teoksen sisältöihin. Toisille se voi olla joku roolileikki, että itse saa kokeilla ja asettua johonkin hahmoon, paikkaan ja aikaan.” – kuvataideopettaja

Myös dialogin edistäminen sosiaalisen oppimisympäristön näkökulmasta koettiin tärkeänä:

”Se riippuu niin ryhmästä. Tulee huomioda ettei kukaan tipu kärryiltä kun on puheen ymmärtämisen ongelma. Käydään rauhallisemmin läpi ja kes-

kustelun kautta. Oppaan tulee olla valmis tunnustelemaan ryhmää, heittäytyä vuorovaikutukseen. Avainsanoja on vastavuoroisuus ja vuorovaikutus. Oppaalla ei saa olla omia merkityksiä teoksista vaan tulee olla linkki työn ja katsojan välillä.” – opas

Vantaalla eri kulttuuritaustaisten lasten määrä on suuri. Monikulttuurisuus huomioidaan Lasten Taidetalojen taidekasvatuksessa jo sisältöjen tuottamisen vaiheessa. Kuitenkin eri kulttuuritaustaisille lapsille länsimaisen kuvataiteen merkitys voi vaihdella tai sillä ei ole mitään merkitystä:

”Kun on erilaiset kulttuuritaustat, ei voi olettaa, että joku tietää jotain ennestään. Ei voi olettaa että esimerkiksi taide on jollekin olemassa, taide on jollekin tärkeä tai ei voi olettaa, että myöskään näyttelystä lähtiessä jollekin taide olisi tärkeä tai innostunut siitä. Ja tää on haaste, koska et voi näyttelyn järjestäjänä tai opettajana joka tuo sitä porukkaa olla varma, tai ei voi kenkään kanssa olla varma, mutta erityisryhmiä jos minä mietin niin ei voi aina ennakoida niitä reaktioita...” –kuvataideopettaja

Erityisryhmien tarpeet tulisi käsitellä oppaiden koulutuksessa ja oppaan ja erityisryhmän opettajan tulisi olla yhteydessä toisiinsa ennen opastusta:

”Oppaiden koulutuksessa olisi tullut olla enemmän tietoa saapuvista erityisryhmistä. Jos olisi tiennyt, millaisia erityislapsia tai miten kehitysvammaisia lapset on, olisi voinut suunnitella paremmin toiminnallisemmaksi opastuksen esim. enemmän liikunnallisemmaksi.” – opas

” Olisi ollut hyvä tavata ryhmä tai opettaja ennakkoon, jotta olisi saanut tietää millainen keskittymiskyky oppilailla on. Niin ikään kuin ei tarvitse improvisoida paikanpäällä, se olisi ollut myös heillekin antoisempaa jos olisin tuntenut etukäteen. Niitä oli vielä kauhean paljon yhdellä kertaa.” – opas

Teemaopastukset ovat tarpeellisia ja niitä tulisi kehittää koskemaan eri taiteen osa-alueita muun muassa musiikki- ja elokuvakasvatus voisivat toimia hyvin Pikkugallerian yhteydessä. Erityisesti alakoulun oppaille voisi kehittää draamallisia menetelmiä siten, että lapsilla olisi joku oma rooli näyttelyssä.

6. Opastuksen ja työpajan yhdistäminen

Kaikki oppaat pitivät opastuksen kestoa liian lyhyenä, paitsi erityisryhmien osalta se saattoi joskus muodostua liian pitkäksi. Oppitunnin mittaisessa opastuksessa ei ehdi syntyä aina riittävästi dialogia. Keskustelut ja taiteen sisältöjen pohdinnat jäivät havainnoissani aika vähäiseksi kuten kuvauksissakin käy ilmi. Lapset voisivat myös

keskustella enemmän keskenään pienissä ryhmissä tai kertoa toisilleen eri maalauksista. Lisäksi oppaat ja kuvataideopettaja toivoivat näyttelyvierailun sisältävän pidemmän opastuksen lisäksi myös työpajaosuuden:

”45 minuutin opastus on intensiivinen, mutta voisi olla kaksinkertainen aika ja kaksi opasta. Toinen työpajassa puolen luokan kanssa ja toinen opastuksessa. Keskustelullisuus onnistuisi paremmin.” – opas

Lapsilähtöisyyttä edistäisi lasten omakohtainen taiteen tutkiminen ja havainnointi näyttelyssä piirtäen ja puhuen ja opas voisi olla joskus enemmän taka-alalla, jolta voisi kysyä asioita:

”Opastuksen kesto oli ihan hyvä, asia ei loppunut kesken pikemminkin pitempi, joskus sanoin jollekin että voisi olla pitempi. Joskus opettaja pyysi levottomalle ryhmälle lyhemmän ja sitten teinkin 30 minuuttia. Siellä voisi olla keskustelutehtävä ja siellä voisi olla piirustusvihko. Voisi kerätä omia havaintoja ja niitä lopuksi käytäisiin läpi. Voisi käyttää eri tekemistä. Minä olisin hiljaa ja lapset puhuisi. Minusta on tärkeää, että opas on pieni tietopankki, että voi kysyä asioita ja oppaiden tarinoiden ja kertomusten kautta opastus etenee. Voi olla myös enemmän työpajatyypinen. Opettajan läsnäolo vaikuttaa tehtävän antoon.” – opas

Goes renessanssi & barokki oli vain neljä taitelijan itse ohjaamaa sarjakuvapajaa, joihin Jaana Suorsa piti itse lyhyen 15 minuutin opastuksen. Lasten omaehtoisen taiteen tuottaminen näyttelyn yhteydessä olisi suositeltavaa juuri työpajatyypisesti. Oppaiden mielestä ei tarvita kalliita tehtävävihkoja lapsille:

”Oppilaille ei tarvitse olla hienoja lisätehtävävihkosia, jotka rypistyneenä kulkevat näyttelyssä mukana ja ovat vain tiellä.” – opas

”On hyvä jos jää muisto mihin palata. Iso kustannus ja ei voi olla varma käytetäänkö vai hautautuuko kouluun. Näyttelyn taustaa kartoittavia, kevyitä tehtäviä. A4-moniste riittää.” – opas

Kuvataideopettaja toivoi, että näyttelyn taiteilija pitäisi jatkossakin työpajat:

”Kaikki mikä tuo sitä taidetta ja taiteen maailmaa lähemmäs katsojia ja houkuttelee ehkä heitäkin niin kuin tekemään taidetta. Madaltaa sitä kynystä, joka houkuttelee ihmisiä tutustumaan siihen taiteeseen. Jos taiteilija vaan on sellainen, että haluaa, kykenee ja innostuu olemaan ihmisten kanssa, niin kuvittelen, että se olisi vuorovaikutteista myös taitelijalle saada palautetta suoraan ja niin kuin innoitustakin. Niin minä kuvittelen, että moni taiteilija olis innostunutkin pedagogisesta puolesta.”

–kuvataideopettaja

Pikkugallerian asiakaspalautteissa kaikki vastanneet opettajat pitivät opastuksen opitunnin mittaista kestoja sopivana. Vaihtoehtona lomakkeessa ei kysytty opastuksen ja työpajan yhdistämistä, mutta uskoin sen saavan kannatusta opettajiltakin.

7. Lapsilähtöisyyden huomioiminen

Yksi tärkeimmistä kehittämisen osa-alueeksi näyttelyssä nousi lapsilähtöisyyden huomioiminen. Lapsilähtöisyys on myös yksi Vantaan lastenkulttuurin arvoista, siksi sitä ei voida Pikkugallerian näyttelyn tuottamisessa sivuuttaa. Kuvataideopettajan ehdotuksen mukaan voisi lisätä lasten ja nuorten oman taiteen esille tuomista ammattitaiteen rinnalle:

”Jos näyttelyn ennakkotehtävä olisikin sellainen, että voisi tuoda sinne näyttelyyn esille? Tultaisiin itsekkin paikalle näyttelyyn taiteilijoina. Jos saisi vielä palautetta tuoduista töistä. Se olisi kauheen kiinnostavaa. Se on tosi hyvä idea! Kyllä oppilaat tykkää, että teokset olisi esillä, ajatella jos työt olisi esillä Taidetalossa se olisi identiteettiä kohottava juttu, uskon että pyydetäisiin myös äidit ja isät katsomaan. Hienoa jos saisi taitelijan työn vierelle omansa! ”

Erään oppaan mielestä näyttelyn lähtökohtana tulisi olla lapsen oma maailma ja lapsi on tärkein:

”Lapset ovat maailman tärkeimpiä. Arvoihin ja asenteisiin voi vaikuttaa. Lapselle on leikki verissä, jos siitä karsitaan, osoittaa se suurta ymmärtämättömyyttä. Lapsella on suuri tarve kuulla tarinaa ja päästä toteuttamaan sitä, ehkä vielä enemmän tässä ajassa. Huoleton lapsuus ei ole enää taatu. On tärkeää, että lapsi pääsee toteuttamaan omaa ajatusta ja se, että se on hyväksyttyä. On hienoa ettei ole yhtä tapaa tehdä, että saa tehdä omalla tavalla.” – opas

Tämän päivän peruskoulussa ei aina ole mahdollisuutta soveltaa taidekasvatusta oppilaan hyvinvoinnin näkökulmasta. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen taidekasvatuksen keinoin Pikkugalleriassa on tärkeää:

” Ikään kuin taideaineiden ja ilmaisuaineiden puute on se, että oppilaalla ei ole mahdollisuutta kommentoida takaisinpäin ikään kuin ei pääse kertomaan; kuka hän on, mitä hänellä on sydämellään tai mitä epäjärkeviä kuvia hänellä on päässä tai minkälaista energiaa on kehossa. Jos ei pääse sitä kertomaan, voi mennä tukkoon ja syntyy aikuisia joiden ei ole helppo kertoa asioistaan. Mietin, että sillä on tärkeä asema oman tekemisen, il-

*maisun ja oman tekemisen riemun kanssa, että kaiken ei tarvitse olla sel-
laista jossa on oikein ja väärin vastauksia. Niin sekin, että jos oppilaat
saavat tehdä itse, ihan mitä vaan kuvia paperille, kirjoittaa tai tehdä näytte-
lyä tai semmoisesta asiasta joka on jäänyt päässä pyörimään.” – opas*

Lapsilähtöisyyteen tulee kiinnittää huomiota myös näyttelyn rakentamisessa, jotta se toimisi lapsille sopivana oppimisympäristönä. Taiteen eettiset sisällöt, näyttelyn rakentaminen lapsen katselukorkeudelle ja opastusten ennakkosuunnittelu tulisi muistaa jo näyttelyn valintaprosessissa. Lapsilähtöisyyden tarkoitus on myös edistää lasten tasa-arvoa, oppimista ja sallia epäonnistuminen:

”Kaikki oppilaat ei opi yhdellä tapaa vaan tarvitaan eri tapoja. En yhtään väheksy taiteen hyvää tekevää tai terapeutista puolta ja siten myös minäkuvan ja identiteetin rakentajana siinä peruskoulun maailmassa. Pidän ihan hirvittävän tärkeänä asiana taidetta oppimiskokemusten ja onnistumisten ja tuota hmm... sen kaiken kannalta, että jos epäonnistuu jossain asiassa niin ei ole huono ihminen.” – kuvataideopettaja

8. Elämyksellisuuden lisääminen

Näyttelyn sisällön ja opastusten kehittämisessä kaikkien haastateltavien mielestä tärkeintä on elämyksellisuuden kehittäminen ja lisääminen. Elämyksellisyydessä lähennetään myös lapsilähtöisyyttä ja leikkiä oppimisympäristönä. Teoksiin tulisi saada tutustua eri aistein ja interaktiivisesti, erityisesti koskettamalla teoksia:

*”Sisällössä elämyksellisyys, havainnollisuus ja tarinanomaisuus on sellainen oman kokemukseni mukaan sellainen, että se vangitsee kuulijat.”
– opas*

” Moniaistillisuus on minusta sellainen sopiva lähestymistapa lapsille – että saisi koskea , haistaa, maistaa, kuunnella, nähdä, koska sellaisia lapset ja nuoretkin ovat, että ensimmäisenä pitää hiplata tai kosketella. Ja ei se yhtään haittaa, jos taide tarjoaa jonkun arjesta irti olevan kokemuksen esimerkiksi toi korkea tila (Taidetalo Pessin sali). Tulee mieleen esim. näyttelytelta kun tullaan sisään, niin ei tullakaan galleriaan vaan mennäänkin teltaan tai kellariin, jossa istutaan tyynyillä tai jotain tällaista, valoja ja ääniä, ehkä liikettä.” – kuvataideopettaja

” Koskeminen, monet haluaisi koskea, harvassa paikassa sallittua. Mutta ajatus , että teoksia saisi mennä sormeilemaan, ja ikään kuin saisi itse kokeilla miltä se maali tuntuu, millaista se on miten pääsisi itse kokeilemaan vaikka maalin käyttöä niin se olisi mahtavaa. Koska niillä on varmasti se mielikuva, että taidenäyttely on sellanen, että niitä taideteoksia on tiettyin välimatkoin seinillä. Jos kokeilisi ihan täysin erilaista esim. taideteoksia voisi ripustaa niin, että ne olisi katossa ja saisi katsoa selältäään, eli yl-

lätyksellisyys taiteen kohtaamisessa, nimenomaan. Ne voisi riippua vaikka vajereista ja selältään voisi katsoa ja pääsisi pujottelemaan niiden välissä. Taidekin on leikkiä, miks katsomisen tulisi olla pönötystä!” – opas
”Osallistujana kaiken sellaisen kokeminen on kiva, et voi silmät kiinni tunustella tai haistella jotain. Varmaan sellainen, missä itse pääsee kokemaan on aina kiva.” – opas

Pienille lapsille voisi toteuttaa enemmän suppeamman näyttelykokonaisuuden kuin liian laajan taiteilijan koko tuotannon läpileikkaavan katsauksen.

”Riittävän suppea ei massiivinen, isommasta näyttelystä vain osa. Se aina muuten hajoaa ja jää sellainen levoton olo näyttelystä jos tavaraa on liikaa ja vaikea sanoa, hirveen monet näyttelyt sopii pienille ja isoille. Tietysti se ajatus että kun pienille rakennetaan niin teokset vois olla tosi matalalla.”
 – opas

”Teemanäyttelyt on kiinnostavia, yhtälailla näyttely voisi olla kahden taitelijan vuoropuhelua esim. ryhmänäyttely. Teemanäyttelyssä voisi olla eri taitelijoita. Nykyaikailijan kautta joku teema, sen esittely.” – kuvataideopettaja

Näyttelyn vuorovaikutuksellisuuteen tulisi kiinnittää enemmän huomiota ja siihen, että oppilailla on mahdollisuus toteuttaa itseään näyttelyn opastusten yhteydessä sekä taiteen tekemisen kautta tai mikäli vaan mahdollista näyttelyn rakentamiseen osallistuen:

”Mikä tahansa taidenäyttely jos puhutaan kuvataiteesta niin on oikeastaan hyvä taidenäyttely, koska on tarpeen että oppilaat näkee monenlaista taidetta, myös sellaista joka ei heidän itsensä suosikkia välttämättä ole. Hirvittävän hyvä näyttely on sellainen interaktiivinen näyttely ton ikäisille, jossa he ovat jotakin muutakin kuin katsojia, että he saisi jotakin tehdä. Kyllä parhaat näyttelyt ovat olleet sellaisia joissa oppilaat ovat saneet jollain tavalla osallistua tekemiseen.” – kuvataideopettaja

” Lapset saisi itse ripustaa näyttelyn taitelijan kanssa. Oliko se Kiasmassa ollu sellainen että lapsetkin oli tehny teoksia ns. oikeiden teoksien sekaan. Yleisö ei tienny, mitkä töistä oli lasten. Helpot tuolit, jotka voi siirtää pepun alle jos ei voi istua lattialla. Tyynyt olisi hyvät Toteemin kylmällä lattialla.
 - opas

Elämyksellisyyden lisääminen oppimisympäristössä on toimiva ratkaisu ja edesauttaa oppilaan ja taideteoksen välistä dialogia.

”Pikkugalleriassa pystyy oppimaan kuin missä muussakin paikassa. Hyvään aika, aina kun päästään ulos avaraan maailmaan!

Eihän se koulu tarkoita että ollaan siellä kussakin luokassa silmät auki joka suuntaan. Tässä olisi paljon vielä opettajallakin miettimistä, että lähdetäisiin rohkeasti oppilaita viemään asioiden lähelle. Peruskoulu on arvosteltukin tästä jämähätäneisyydestä, ehkä arvostelijat ovat oikeassa, sillä se on tottakin. Kyllä se on niin opettajastakin kiinni.” – kuvataideopettaja

Jos Koululaisten Pikkugalleriaa halutaan kehittää pedagogisena näyttelynä, ei leikkiä, taiteesta oivaltamista ja heittäytymistä taiteen vietäväksi saisi unohtaa:

”On sallittua että maailman ei tarvitse olla järkevää. Se on taidekasvatuksen merkitys, että voi heittäytyä leikkimään taiteella. Pedagogisen näyttelyn merkitys voi olla taiteella leikkiminen.” – opas

8. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Tutkimus pohjautui suurimmaksi osaksi Koululaisten Pikkugallerian oppaiden haastatteluihin ja näyttelyopastusten havainnointiin. Haastateltavien määrän olin rajoittanut koskemaan vain 4 näyttelyopasta, 1 perusopetuksen kuvataideopettajaa ja 1 opetustoimensuunnittelijaa. Näyttelyn ja opastusten kehittämisen kannalta halusin tietoisesti antaa oppaille mahdollisuuden työnsä kehittämiseen. Haastatteluiden purkamisen ja litteroinnin jälkeen huomasin, että olisi ollut tarpeellista haastatella myös muutamaa eri koulujen luokanopettajaa, jotka vierailivat näyttelyssä oppilaineen. Tämä myös siksi, että valitsin opastusten tarkastelun pohjaksi käsitteitä, jotka ovat lähtöisin koulumaailmasta. Olisi ollut vertailun vuoksi kiinnostavaa saada tietoa, mitä opettajat ymmärtävät käsitteillä vaikka pääosassa tutkimuksessa oli oppaiden näkökulma opastuksiin ja näyttelyyn. Mielenkiintoisinta ja tarpeellista olisi ollut haastatella opettajat, joiden luokat osallistuivat tutkimuksen opastusten kuvauksiin. Olisi ollut hyvä saada vertaileva näkökulma omiin havaintoihini, kokivatko he opastuksen samoin kuin, mitä minä niiden toteutumisesta kirjasin.

Tutkimuksen puutteena on myös, ettei opettajilta palautunut kuin 18 asiakaspalaute-lomaketta, vaikka näyttelyyn osallistui 68 ryhmää opettajineen. Palaute-lomakkeet olivat vapaasti otettavissa mukaan näyttelytiloissa. Lisäksi minulla ei ollut asiakas-kontaktia Lasten Taidetalo Toteemin näyttelyyn osallistuviin opettajiin, sillä otin vas-

taan vain Lasten Taidetalo Pessin varaukset. Tutkimuksen tekijänä olin samanaikaisesti Vantaan kaupungin kulttuuripalveluiden Taikalamppu-projektin kulttuurituottajana. Kaikki haastateltavat oppaat tiesivät, että teen opinnäytetyötäni heidän työnsä kehittämisen näkökulmasta. Uskon, että tietoisuus tästä pikemminkin edesauttoi avointen ja kehittämistyötä edistävien vastausten saamisessa haastattelutilanteissa. Oppaat kertoivat avoimesti myös havaitsemansa epäkohdat ja suostuivat tulemaan Taidetalo Pessiin haastateltaviksi, vaikka näyttelyn toteutumisesta oli jo kulunut kaksi kuukautta. Yritin myös löytää oppaiden työstä lähdemateriaalia, mutta en löytänyt sellaista tutkimusta. Ainoa tutkimus, jonka oppaiden työstä löysin käsitteli oppaiden palkkausta ja työoloja. Tutkijana olisin voinut perehtyä laajemmin ja syvällisemmin aihealueeseen, jotta valitsemani käsitteet olisivat saaneet paremman argumentoinnin ja analysoinnin tutkimuksessa. Nyt ne jäivät pintapuoliseksi raapaisuksi. Sain tietää, että nykytaidetta oppimisympäristönä tutkitaan ja tutkimustuloksia on tulossa lähitulevaisuudessa. Tämä oli syventävä oppimisprosessi ja omat puutteet tutkimuksen tekijänä tuli hyvin konkreettisesti ilmi. Tulevaisuudessa minusta olisi mielenkiintoista perehtyä moniaistisen ja elämyksellisen näyttelyn ja teemallisten opastusten kehittämiseen – ja mahdollisesti tutkimiseen.

9. LOPPUSANAT

Koululaisten Pikkugallerian Goes renessanssi & barokki -taidenäyttelyn tuottaminen oli minulle antoisa ja palkitseva kokemus sekä kulttuurituottajana että opinnäytetyöntekijänä. Olin onnellisessa asemassa, sillä sain tehdä tutkimuksen oman työni ja työpaikkani kehittämiseksi. Aihe oli yllättävän laaja ja sen käsittely olisi vaatinut paremman ja syvällisemmän tarkastelun. Toiminnallisen työn näkökulmasta, sain itselleni selvitettyä, mitä tutkimuksessa käytetyillä käsitteillä tarkoitetaan ja uskon siitä olevan perusopetuksen ryhmille suunnattujen nykyaikaisen näyttelyiden tuottamisessa hyötyä. Toivon myös, että näyttelyoppailla virisi myös innostus tarkastella opastuksia käsitteiden näkökulmasta ja perehtyä niihin, sekä osallistua suunnittelutyöryhmään kun se perustetaan. Tämä opinnäytetyö muodostui myös historialliseksi dokumentiksi Lasten Taidetalo Pessin Koululaisten Pikkugallerian osalta, koska Taidetalo muuttaa 1.6.2010 pois vanhasta kirjastorakennuksesta väistötiloihin odottamaan uuden Las-

ten ja nuorten kulttuurikeskuksen valmistumista vanhaan Tikkurilan kouluun Orvokkietielle. Toivon, että näistä ehdotuksista lasten ja nuorten taidenäyttelyn kehittämiseksi on hyötyä tulevaisuudessa.

Pidän tärkeänä, että Koululaisten Pikkugallerian näyttelyn teemat oheisohjelmineen liittyisi tulevaisuudessa eheytävästi aihekokonaisuuksiin kuten ihmisenä kasvaminen ja kansainvälisyys. Juuri aihekokonaisuuksien kautta näyttelyn sisältöjä olisi helpompi integroida koulun arkeen. Mielestäni Pikkugalleriassa vierailun vaikutus tulisi nähdä ”kulttuurisen pikkuretken” asemasta pidempikestoiseksi oppimisprosessiksi, josta jää taiteen jättämä ”muistijälki” johon voi myöhemmin elämässä palata. Taiteen kohtaamisen kokemuksen tulisi vahvistaa oppilaan kulttuurista identiteettiä ja tarjota mahdollisuus kohdata taide avoimin mielin, ilman aikuisen kohtaamiselle asettamia korkeita tavoitteita. Oppilailla tulisi olla mahdollisuus aitoon, juuri heille tuotettuun taide-elämykseen, joka sisältää hyvin suunnitellun opastuksen. Dialogi olisi silloin mahdollinen, ei vaan oppaan vaan myös taideteoksen kanssa. Tämän vastavuoroisuuden onnistumiselle tarvitaan aikaa ja turvallinen oppimisympäristö kotikaupungin Pikkugalleriassa, jossa oppilas voi tutustua nykytaiteeseen ensin pienimuotoisesti. Siten porras suurten taidemuseoiden laajojen taidekokoelmien äärelle on tulevaisuudessa helpompi astua. Paras tavoite voisi olla, että jokainen vantaalainen Koululaisten Pikkugalleriassa vierailut oppilas voisi kokea oman ainutlaatuisuutensa monimuotoisen nykytaiteen parissa – ja tietenkin iloita kokemastaan ja oppimastaan.

LÄHTEET

Collanus, Miia (artikkeli) 2009. Integraatio: uhkasta mahdollisuudeksi. Opetushallituksen Konstit sivusto <http://www.konstit.fi/koti/mcollanus/>

Heikkinen, Hannu 2004. Vakava leikillisuus. Vantaa: Dark Oy

Hirsijärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1998. Tutki ja kirjoita (3.–4.painos). Tampere: Tammer-Paino Oy

Korkeakoski, Esko & Pääjoki, Tarja 2009. Taikalamppujen loisteessa. Lastenkulttuurikeskusten arviointi. Opetusministeriön julkaisu 2009:24

Laitinen, Sirkka 2003. Hyvää ja kaunista. Jyväskylä: Gummerus

Manninen, Jyri & Burman, Anne & Koivunen, Annukka & Kuittinen, Esko & Luukanen, Saara & Passi, Sanna & Särkkä, Hanna 2007. Oppimista tukevat ympäristöt. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy

Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy

Pentikäinen, Leena (artikkeli) 2006. Kuvataidekasvatuksen poluilla. Tarkkonen, Tuula & Sassi, Pirkko (toim.). Lapsi ja taide. Puheenvuoroja taidekasvatuksesta. Helsinki: Cultura Oy

Pääjoki, Tarja (artikkeli) 2006. Oppija oman elämänsä sankarina. Hahtomaa, Kikka (toim.). Kulttuurikurssit, opettajan opas. Helsingin kaupunki

Sava, Inkeri 2007. Katsomme – näemmekö?. Jyväskylä: PS-kustannus

TAITE / Taidekaari (toim.) 2008. Erityisen avoin kohtaaminen. Elämyksellinen kulttuurikasvatus museossa ja koulussa. Tampereen Taidekaaren julkaisuja, osa1. Tampere: Eräsalon Kirjapaino Oy

Vantaan esi- ja perusopetuksen luovuus- ja kulttuurikasvatussuunnitelma 2006. Vantaa: Vantaan kaupunki

Vantaan kaupungin kulttuuristrategia 2006. Vantaa: Vantaan kaupunki

Vantaan perusopetuksen opetussuunnitelma 6/2005. Vantaa: Vantaan kaupunki

Varto, Juha (artikkeli) 2007. Dialogi. Bardy, Marjatta & Haapalainen, Riikka & Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.) 2007. Taide keskellä elämää. Keuruu: Otava

Varto, Juha 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Tammer-Paino Oy

Vauras, Marja (artikkeli) 2004. Aihekokonaisuudet oppimisen näkökulmasta. Loukola, Marja-Leena (toim.). Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Jyväskylä: Gummerus

Venäläinen, Päivi (artikkeli) 2008. Taidekokemus oppimiskokemuksena. Taidekasvatuksen verkkolehti Synnyt 4/2008 http://arted.uiah.fi/synnyt/4_2008/venalainen.pdf

Vilkkä, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus

LIITTEET

LIITE 1

Goes renessanssi & barokki -kuvataidenäyttelyn avajaiset Vantaan koulujen kulttuuriyhdysohpettajille ja näyttelyoppaille 11.9.2009 Taidetalo Pessissä.
Kuva Hanna Nyman

Jaana Suorsan Kettu-Lisa maalaus, joka pohjautuu Leonardo da Vincin mestariteokseen Mona Lisa.
Oikealla puolella maalausta näyttelyteksti Leonardo da Vincistä. Kuva Hanna Nyman

LIITE 2

Galleria -kettu näyttelyssä odottaa oppilaitaan.
Kuva Hanna Nyman

LIITE 3

TEEMAHAASTATTELURUNKO NÄYTTELYOPPAILLE

1. Oppaana toimiminen

- henkilöhistoria ja koulutus
- työkokemus ja aiempi opaskokemus
- mitkä olivat ennakko-odotukset opastuksesta ja näyttelystä?
- millainen oli mielestäsi oppaiden koulutus: parannusehdotukset?
- oliko työnohjaus riittävä?
- haluatko tulevaisuudessa toimia oppaana Pikkugalleriassa?
- mitä ja miten kehittäisit oppaan työtä?
- haluaisitko osallistua näyttelyn suunnittelutyöryhmään?

2. Näyttelyn toimivuus oppimisympäristönä

- Mitä mieltä olit yleisökasvatusohjeista?
- Taidetalot Pessi ja Toteemi näyttelytiloina?
- millainen on hyvä näyttely ala- ja yläkoululaisille?
- miten Pikkugalleria toimi koululaisten oppimisympäristönä?
- miten toimivat oppiaineintegraatiot ja aihekokonaisuudet, tarvitaanko?
- toimiko dialogi / vuorovaikutteisuus, esteet?
- millainen oli taitelijavalinta + sisältö?
- millainen on mielestäsi toimiva oheisohjelma?
- tarvitaanko teemaopastuksia?
- Millaisia tulisi olla erityisryhmien opastukset?
- tarvitaanko opettajille tehtävämateriaalia?
- tarvitaanko oppilaille tehtäviä?
- mitä kehitettävää olisi Jaana Suorsan näyttelyssä?

3. Taidekasvatuksen merkitys

- lasten ja nuorten taidekasvatuksen /kuvataidekasvatuksen merkitys ?
- taidekasvatuksen merkitys koulussa, tarvitaanko?
- integroituvan kuvataidekasvatuksen tarpeellisuus kouluissa?
- miten näyttelyä ja opastuksia tulisi kehittää lapsilähtöisyyden näkökulmasta?